

FILOZOFSKA FAKULTETA

MORFOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA

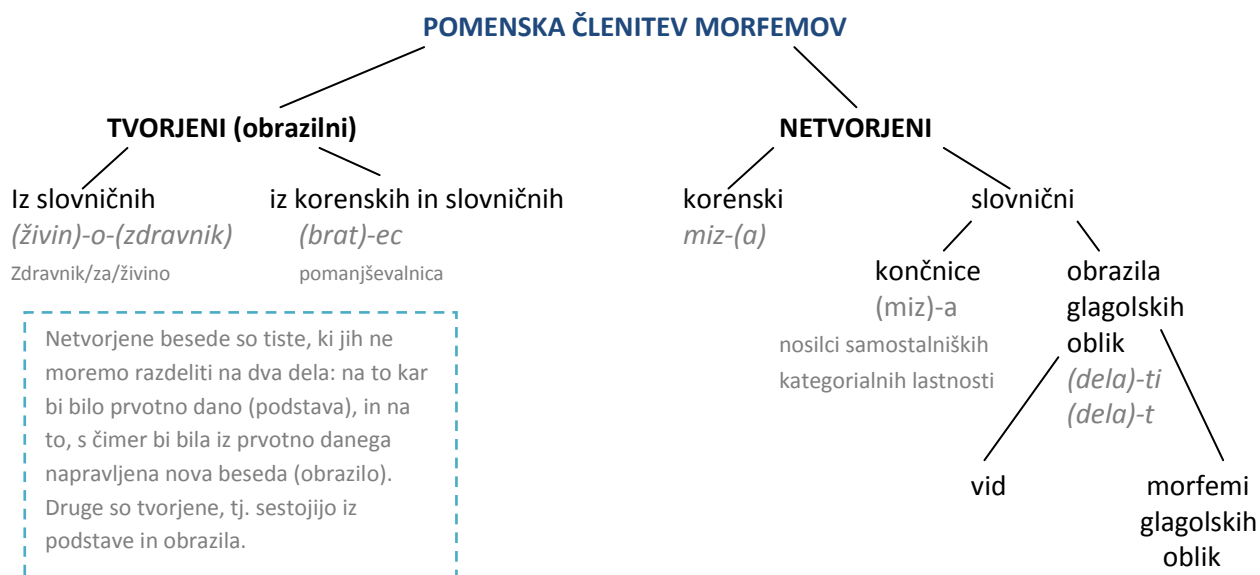
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO -1. LETNIK

2009/2010

Odgovori na izpitna vprašanja za študijsko leto 2009/2010 (zapiski s predavanj prof. dr. Vidovič Muhe in izpiski iz Toporišičeve slovnice slovenskega jezika)

pek- ∅ končniški morfem
 ↳ dvofunkcijski ————— besedotvorni morfem (priponsko obrazilo); [tisti, ki] peče- ∅, [] ∅

ananas- ∅-liker liker {iz} ananas{-a}, { } - ∅
 zob-o-zdravnik zdravnik {za} zob{-e}, { } -o

Del glagola pred *-ti* se imenuje **nedoločniška glagolska osnova** (*dela-ti*). Pri glagolih z nedoločnikom na *-či* je (sicer premenjena) glagolska osnova ves del pred končnim *-i* (*peč-i*).

Glagolski del pred končnico *-m* je **sedanjiška osnova**. Korenska dela sedanjiške in nedoločniške glagolske osnove sta ali enaka (*nese-m, nes-ti*) ali pa tudi ne (*bere-m, bra-ti*).

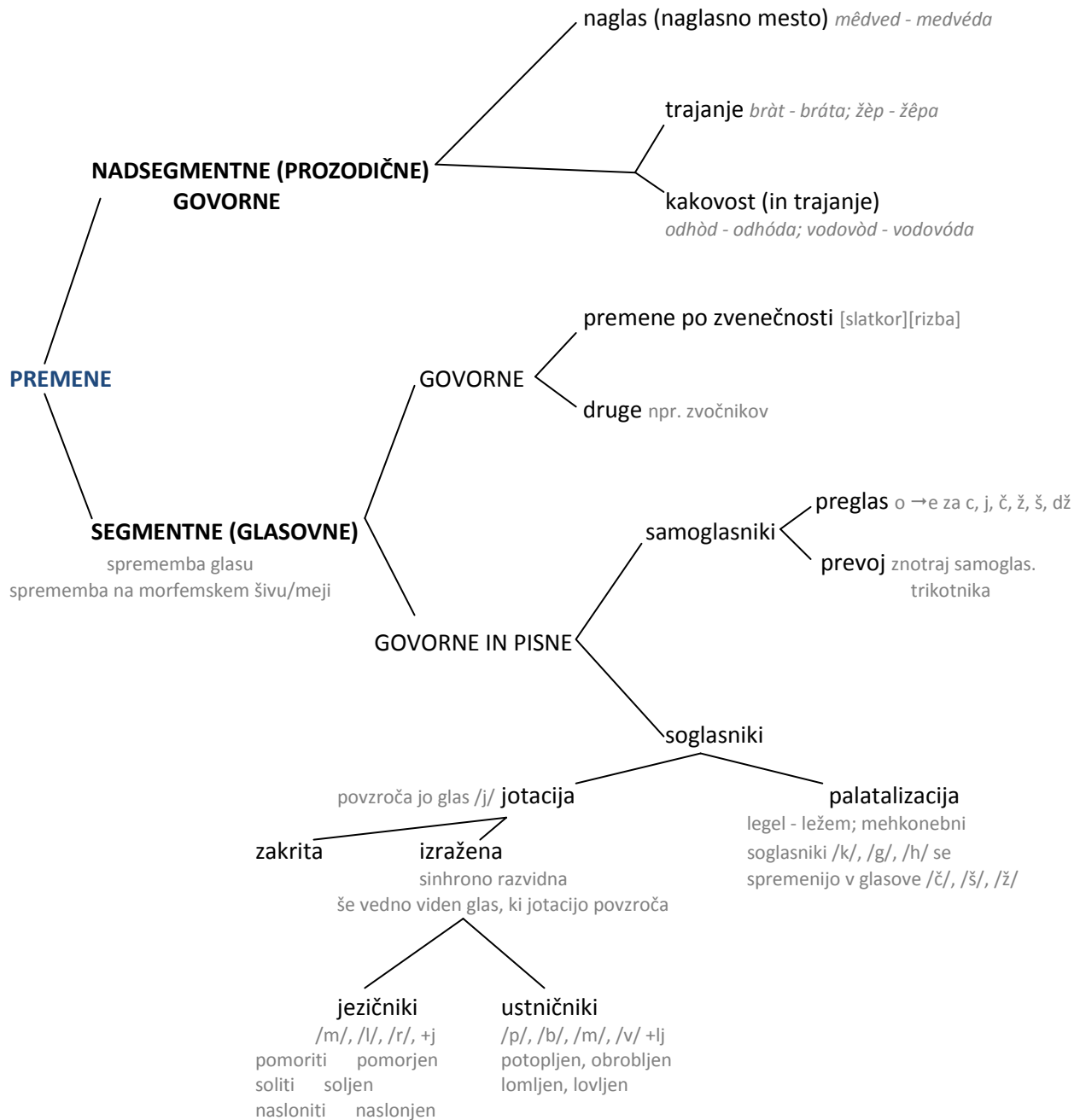
Glagolske oblike, ki se spregajo ali sklanjajo, imajo na koncu **končnice** (*dela -m -š -∅* itd., *petj-e -a -u* itd., *pozlačen -∅ -ega -emu* itd). Kar je pred končnico, je **osnova pregibne glagolske oblike**. Osnovo glagolske oblike je treba ločiti od glagolske osnove: v *delanje* je osnova glagolnika *delanj-*, glagolska osnova pa *dela-*.

Nekateri glagoli imajo še prosti zaimkovni (ločljivi) morfem *se* ali *si*, npr. *smejati se*, ali vezavni predlog, npr. *hoditi za* =ljubiti, ali pa zaimkovni *ga* oz. *jo*, npr. *lomiti ga, dobro jo odnesti*.

predpone	koren	obrazila podstave	glagolska pripona	obrazilo glagolskih oblik	končnica	obrazilo povratnosti ali prehodnosti ali oblike
glagolska podstava						
glagolska osnova						
osnova pregibne glagolske oblike						
<i>po</i> <i>pri</i>	<i>grez</i> <i>nes</i> <i>tres</i> <i>pod</i>	<i>k</i>	<i>ni</i> <i>a</i> <i>i</i>	<i>ti</i> <i>j</i> <i>oč</i> <i>t</i>	<i>te</i> <i>a</i>	<i>se</i> <i>se</i>
<i>za/pri</i>	<i>seč</i> <i>da</i>		\emptyset \emptyset	<i>i</i>	<i>m</i>	
<i>po</i>	{ <i>mal</i> <i>mešč</i>	<i>o</i> <i>an</i>	<i>i</i>	<i>l</i>	<i>a</i>	<i>se je</i>

4. Tipologija premen (grafični prikaz)

Premene so zamenjave glasov na morfemskih šivih, ki nastanejo zaradi sprememb glasovnega okolja

5. Govorne premene

Nastopajo le v izgovoru.

► Zvenečnostne premene

⇒ Zveneč nezvočnik se pred nezvenečim spremeni v nezveneč par

§ *izpod - ispot*

⇒ Nezveneč nezvočnik se pred zvenečim spremeni v zveneč par

§ *glasba - glasba*

⇒ Zveneč nezvočnik se na koncu zloga spremeni v nezveneči par

§ *obraz - obras*

► Zvočniške premene

/m/

1. Namesto dvoustničnega m pred f in v govorimo zobnoustnični m̥ : simfonija, sem vedel

/n/

→ Namesto zobnega n pred k, g in h govorimo mehkonobni ŋ : Anka [aŋka], Angela, Anhovo

→ Pred j na koncu besede ali soglasnikom govorimo mehčani n : konj [kóŋ] konjski [kóŋski]

/l/

→ Pred j na koncu besede ali soglasnikom govorimo mehčani l : pol [pól] poljski [pólski]

→ L govorimo kot dvoglasniški ɫ na koncu besede (razen v prevzetih besedah, npr. *terminal*, *general*) bral [bráɫ], večinoma v vezi oɫ med soglasnikoma iste besede: poln, čoln, volna, molčati [poɫn, čoɫn, voɫna, moɫčáti], načeloma v vseh izglagolskih izpeljankah s priponskimi obrazili -lc, lk, lsk, lstv, ki se nanašajo na izvršilca dejanja: bralca, bralka, bralski, bralstvo [bráɫca, bráɫka, bráɫski, bráɫstvo]

/v/

→ zobnoustnični v izgovarjamo samo pred samoglasnikom iste besede (vino, Sava, vulkan, vrt)

→ dvoglasniški ɥ izgovarjamo v položaju za samoglasnikom (in obenem na koncu besede ali pred soglasnikom): siv, sivka, bral, bralca [síɥ, síɥka, bráɥ, bráɥca], na koncu prve sestavine zloženke, če se njena druga sestavina začne s samoglasnikom: polizdelek [poɥizdélék], v besedni zvezi, ko se prva beseda končuje na samoglasnik, druga pa se začne z zvočnikom v, ki stoji pred soglasnikom: bi vsak, bi vzela [bi ɥsák, bi ɥzéla], besede, ki se začnejo s pisanim predponskim u-: bi ubila, bi uklonila [bi ɥbíla, bi ɥkloníla]

→ ustničnoustnični šumni w (zveneči) izgovarjamo pred zvenečim soglasnikom in na koncu za zvočnikom: vzeti, vdeti, vnuk, vrana, vlak; barv [wzéti, wdéti, wnúk, wrána, wláak; bárw]

→ ustničnoustnični šumni ɱ (nezveneči) izgovarjamo pred nezvenečim soglasnikom: predvsem, vsak [pretɱsem, ɱsák]

→ Pred samoglasniki se predlog v, če se ne veže na končni samoglasnik prejšnje besede, izgovarja ali kot w ali kot u (odvisno od hitrosti govora, v pesništvu pa tudi od ritma): v igri [w ígri/u ígri], vendar je v igri [je ɥígri].

6. Samoglasniške in soglasniške premene

SAMOGLASNIŠKE PREMENE

► Preglas

- Ko se za **c j č ž š dž** končniški priponski **o** zamenjuje z **e**
Mesto - sonce, fantom - stricem, lepo - tuje, kupovati - mečevati se
- Velja tudi za osnove na **o**, ki se podaljšujejo s **s**
Oko - očesa

- Pravilo velja za:
 - § 1. Sklanjatev samostalnikov moškega in srednjega spola
 - § Pridevniško sklanjatev srednjega spola
 - § Nedoločniško glagolsko pripono **-ova-** (*kupovati - bojevati*)
 - § Pri oblikah za srednji spol velja tudi za imenovalnik (tožilnik) ednine
 - § Pri samostalnikih za moški spol pa ne velja za imenovalnik (*Srečo - s Srečem*)

► Prevoj (apofonija)

- Med sprednjimi in zadnjimi samoglasniki
 - § Iste višine (vštricni): *nešem - nosim*
 - § Različne višine: *pretêčem - pretékam*

- Premene
 - § Samoglasnika z zvezo samoglasnika in zvočnika (**j, n, m**): *objeti - objem, napeti - napon, peti - pojem, stati - stojim*
 - § Polglasnika s katerim drugim samoglasnikom: *pes - pasji*

- Ko se korenska zveza dveh soglasnikov loči v kaki obliki z vmesnim samoglasnikom (in lahko še kakšnim zvočnikom)
 - § *Záčnem - začénjam, zatrem - zat[ə]rt, zažgati - zažígati*

- Posebna premena povezana s predmetom je ré - ə
 - § *Vréči - vígel, vížem*

- Izhodišče premen so sredinski e, o in ə
- Najbolj pogost pri glagolih istega vidskega para
- Pogosto se premenjujejo samoglasniki pri različnih oblikah istih glagolov
- Veliko manj je prevoja pri oblikah istih samostalnikov ali pridevnikov
- Večina prevojnih premen je zelo stara, nekatere pa so mlade, povezane z naglasoslovjem (*nêšem - nésel, nósim - nôsi*)

► **Premet (metateza)**

Premene po premetu = zamenjava mesta med samoglasnikom in jezičnikom (*koljem - klati*)

SOGLASNIŠKE PREMENE

► **Jotacija**

- **Izražena** (sinhrono razvidna; še vedno viden glas, ki jo povzroča)
 - § Zvočnikom **r, n, l** se dodaja **j** (*ustvariti - ustvarjen, zahvaliti - zahvaljen*)
 - § Ustničnikom **p, b, m, (v)** se dodaja **lj** (*potopiti - potopljen, zgubiti - zgubljen, prelomiti - prelomljen, loviti - ulovljen*)

→ Jotiranje prizadeva skoraj vse soglasnike

→ Jotacijo v oblikoslovju najdemo

- § Pred deležniškim obrazilom **-en** glagolov na **-iti** (*prenositi - prenošen*)
- § pred pripono nedovršenosti istih glagolov (*prenositi - prenašati*)
- § v zvezi s sedanjiško pripono **-je** (v glavnem pri glagolih na **-ati**)
- § pred priponskima obraziloma **-ši -ji** v primerniku (*visok - višji, tanek - tanjši*)

- **Zakrita** (sinhrono nerazvidna; ne moremo prepoznati premene, ki je nastala zaradi **j, j** je povzročil spremembo v razvoju: zobni in mehkonebni soglasniki, ki niso šumevci ali **j**, se premenjujejo s šumevci)

- § **d j** (*roditi - rojen*)
- § **d š** (*mlad - mlajši*)
- § **s š** (*prenositi - prenošen*)
- § **z ž** (*prevoziti - prevožen*)
- § **t č** (*mesto - meščan*)
- § **h š** (*tih - tišji*)
- § **g ž** (*strog - strožji*)
- § **k č** (*jokati - jočem*)

► **Palatalizacija ali mehčanje**

→ Mehkonebni nezvočniki **k, g, h** se po prvi palatalizaciji premenjujejo s **č, ž, š** po drugi in tretji pa s **c, z, s**

Prenos izgovora na trdo nebo:

- **k g h** pred sprednjimi samoglasniki v **č ž š**
 - § *peka - pečem, striga - strižem, kruh - krušen*
- **k g h** pred **i** in **jatom (ě)** v **c z s**
 - § *peka - peci, srh - srsi*
- **k g h** za sprednjim samoglasnikom pred zadnjimi v **c z s**
 - § *ustrezati, naricati*

→ prva palatalizacija

§ je odvisna od sledečih ene vrste *e, i, ə*

§ razen v sedanjiku (*rečem, strežem*) jo imamo še v deležniku na -en (*rečen, strežen*)

→ druga palatalizacija

§ odvisna je od druge vrste *i, e*

§ razen v velelniku (*reci, strezi*) je še v imenovalniku in mestniku množine 1. moške sklanjatve (*otroci, otrocih*)

→ tretja palatalizacija

§ odvisna je od *e* in *i* pred *k g h*

§ imamo jo pri nedovršnikih (*rekel, stregel, phal; rečem, strežem, pšem; reci, strezi, srsi (srh), naricati, ustrezati, disati (dih)*)

▶ **Prilikovanje ali asimilacija**

Premena enega glasu z drugim pod vplivom glasovnega sosedstva: *shraniti - shramba, voziti - vožnja*

▶ **Razlikovanje, različenje ali disimilacija**

Glasovna sprememba enega izmed dveh enakih ali podobnih bližnjih glasov (v narečju): *godti - gosti (godem); pleti - plesti (pletem)*

Sičniško premeno po disimilaciji poznata v glagolskih oblikah korenska končna *t* in *d* (*pletem - plesti, plest; bodem - bosti, bost; jedo - jeste*); č, h/ž, g c, z - pri glagolih na -čem/-žem v velelniku, vedno pri nedovršnikih in samostalnikih.

▶ **Nalika ali analogija**

Sprememba jezikovne oblike po zgledu na drugo zaradi kakšne značilnosti: *krajši - kratek, slajši - sladek*

▶ **Zlitje dveh soglasnikov**

Če sta drug ob drugem enaka soglasnika, se zlijeta v enega daljšega: *sam misli, on noče, siv vsakdan, brezzob, oddati*

▶ **Krnitev**

Krnitev je dokaj redka, opažamo jo v primerjavi:

⇒ nedoločnika in namenilnika z drugimi oblikami pri glagolih na -sti
(*grebsti - grebem, sopsti - sopem*)

⇒ deležnika na -l z drugimi oblikami
(*pletel - plel, bodem - bol*)

→ Pri nekaterih deležnikih stanja se izgublja glagolska pripona sedanjika in velelnika (*usahnniti - usahel*) z drugimi oblikami (*žanjem - žeti, zajamem - zajeti, plevem - pleti*)

→ Sem spadajo tudi primeri tipa *pijem - piti (napoj)*

→ Očitne kraitve so pri primerniku nekaterih pridevnikov s pripono *-ek* ali *-ok* (*nizek – nižji, globok – globlji*), veliko več pa je tega v besedotvorju.

Ti primeri se dajo večinoma pojmovati tudi obrnjeno = da se prvotno krajša oblika daljša z novim soglasnikom, vendar v tem primeru pogosto ni nobene predvidljivosti

zakle-niti : zaklep-ati

natis-niti : natisk-ati

vr-niti : vrač-ati

► Daljšanje

O daljšanju osnove s soglasnikom v neimenovalniku in netožilniku ednine, ne pa o kraitvi v im. in tož. edn. nasproti drugim sklonom, govorimo v primerih:

<i>gospodar –gospodarja</i>	<i>vreme – vremena</i>	<i>tele – teleta</i>
<i>taksi – taksija</i>	<i>oko – očesa</i>	
<i>tone – Toneta</i>	<i>god – godovi</i>	

!Prvotno kratka oblika se daljša z novim soglasnikom.

7. Členitev pregibnih besed

Besedne vrste se delijo na pregibne in nepregibne. Pregibne so:

- samostalniške in pridevniške besede
- glagol
- deloma povedkovnik

Nepregibne pa prislov, deloma povedkovnik, predlog, veznik, členek in medmet.

Samostalniške in pridevniške besede se sklanjajo (*lepa lipa, lepe lipe, lepi lipi*) in pregibajo v številu (*lepa lipa, lepi lipi, lepe lipe*); pridevniške se pregibajo tudi v spolu (*lep lepa lepo*), nekatere pa se tudi stopnjujejo (*lep lepši najlepši, lep prelep*).

Glagolske osebne oblike se spregajo/konjugirajo (*delam delaš dela*) in pregibajo v številih (*delam delava delamo*), časih (*delam, delal sem/bom/sem bil*), naklonu (*delam, delaj, delal bi*) in načinu (*tiskam - tiska se*); **zložene oblike** se pregibajo tudi v spolu (*delal sem, delala sem, delalo je*). **Opisni deležnik** se pregiba v spolu (*delal delala delalo*) in številu (*delal delala delali*).

Nekateri **prislovi**, ki označujejo lastnost, imajo oblike za stopnje iz ustreznih pridevniških: *lepo lepše najlepše; zelo bolj najbolj*

⇒ Sklanjanje in spreganje pa tudi pregibanje pridevniških besed in opisnih deležnikov v številu je **oblikospreminjevalni pojav** (spreminjanje oblik besed)

§ *lip -a -e -i -o -i -o; -e -∅ -am ...*

§ *dela -m -š -∅; -mo -te ...*

§ *lep -ega -emu ...; lepa -e -i*

§ *lep -a -i; delal -a -i*

⇒ Stopnjevanje pridevniških besed, tvorjenje spolskih in določnih oblik ter tvorba glagolski oblik pa je **oblikotvorni pojav**.

- § ljubezniv -ejši naj- -ejši; ljubezniv -a -o; ljubezniv - ljubeznivi
- § del -am -aj -ajoč; -ati -at -al -an ...

OBLIKOSLOVNI VZORCI/PARADIGME

Posamezne pregibne besedne vrste se delijo po oblikoslovnih vzorcih. Vzorci so dveh vrst:

► Oblikospreminjevalni vzorci

Samostalniške besede poznajo 4 sklanjatve za vsak spol:

	moška		ženska		srednja	
1. sklanjatev	<i>korak</i>	<i>-a -u</i>	<i>postava</i>	<i>-e -i</i>	<i>jezero</i>	<i>-a -u</i>
2. sklanjatev	<i>vojvoda</i>	<i>-e -i</i>	<i>perut</i>	<i>-i -i</i>	<i>jaz mene</i>	<i>-i</i>
3. sklanjatev	<i>a</i>	<i>-- --</i>	<i>mami</i>	<i>-- --</i>	<i>vremja</i>	<i>-- --</i>
4. sklanjatev	<i>Koseski</i>	<i>-ega -emu</i>	<i>dežurna</i>	<i>-e -i</i>	<i>Krško</i>	<i>-ega -emu</i>

Pridevniške besede poznajo za vsak spol 1 sklanjatev s pretežno glasovnimi končnicami (*lep -ega -emu...*, *lep-a -e -i*, *lep-o -ega -emu*) in po 1 samo s končnico \emptyset (*poceni -- --*). Glede na vrste pridevniških besed imajo nekaj posebnosti le zaimki *ves*, *ta*, *oba* in števnik *dva*, *trije*, *štirje*. Števniki tipa *pet oz. petero* imajo 1 sklanjatev z glasovnimi in 1 z ničtimi končnicami.

Osebnostne glagolske oblike poznajo 4 spregatve: 3 s pretežno glasovnimi končnicami (*dela - m -te*, *da-m -ste*, *bodi -te*) in eno samo s končnico nič (*bi -- --*).

Opisna deležnika se v spolu in številu pregibata kot pridevniške besede.

► Oblikotvorni vzorci

Pridevniške besede in glagoli poznajo tudi oblikotvorne vzorce.

Osnovna oblika pridevniške besede se pregiba po spolu in številu, lahko pa se (lastnostni) tudi stopnjujejo.

Glagolski oblikotvorni vzorci sestojijo iz po dveh snopov oblik: sedanjskih in nedoločniških (*del -ati -at -al -an -anje*). Sedanjskih tvorbenih vzorcev je pet (*del -am*, *krož -im*, *pi -jem*, *tres -em*, *je -m*), nedoločniški pa so štiri (*del -ati/sed -eti*, *krož -iti*, *pi -ti*, *tres -ti/peč -i*).

8. Stilne variante končniških morfemov: 1. moška sklanjatev, 1. in 2. ženska sklanjatev

► 1. moška sklanjatev

→ v imenovalniku ednine

§ Po latinščini in grščini imajo grška in rimska imena stilno zaznamovane končnice *-os, -us, -es, -is, -as, -um*: *Tenedos, Tactitus, Temistokles, Martialis, Avgias, Tarentum*. Tako še nekatera občna imena: *obolos, ciklus, spektrum*. Navadne slovenske oblike so brez teh končnic: *Tened, Tacit, Temistoklej, Avgij, spekter, cikel, obol, arboret* itd. Redkeje ohranimo kot osnovo tudi vez prevzeti imenovalnik: *Tenedos -a, arboretum -a* itd. (še sploh pri enozložnicah in nekaterih dvožložnicah: *Kos -a, Rodos -a*)

→ v rodilniku ednine

§ *dar - u* stil. *dara*
§ *sad -u* stil. *sada*
§ *sin -u* stil. *poleg sina*
§ *sled -u* stil. *sleda*
§ *strah -u* stil. *straha*

V rod. ed. Je poleg končnice *-a* lahko tudi *-ú*. Dobro se drži pri besedah *dar, grad, hlad, jez, lan, las, les, mah, med, mir, most, sad, sin, plaz, po, rod, smrad, tat, stan, led, nos, glas, glad, sram, god, zid*. Pri drugih se drži precej slabše; *mrak, plod, plot, sat, tram, vrat*. Raba končnice *-a* v primerih na levih je stilno zaznamovana.

→ v dajalniku in mestniku ednine

§ v 19. st. So pogosto rabili končnico *-i* namesto *-u*; *Domov je Bogomila šla k očeti, nič več se nista videla na sveti*. Ta končnica je knjižno zastarela ali pa narečna.

→ V tožilniku ednine

§ Samostalniki, ki pomenijo živo, imajo namesto končnice *-Ø* končnico iz rodilnika, tj. *-a*, prav redko tudi *-u*: *Videl je brata (tatú, sinú)*

→ V vsej množini

§ *vozovi* stil. *vozzé*

Sklanjanje besede *vozzé* po principu samostalnikov naglašanih na *-jé*; *zobje, lasje, možje, ljudje* (prim. *Zobjé zob-ém -é -éh -mí*), namesto navadnejšega *vozovi*, je stilno zaznamovano.

→ v tožilniku množine

§ *dolgé*
§ *darí*

→ v imenovalniku množine

§ *bratje* stil. *brati*
§ *fantje* stil. *fanti*
§ *gospodje* stil. *gospódi*

Nekaj samostalnikov ima v im. mn. poleg končnice *-i* še končnico *-je*. Bolj običajna kot *-i* je končnica *-je* v naslednjih primerih: *bratje, dedje, fantje, gospodje, gostje, očetje*. Gre tudi še *golobje, sosedje, škratje, grofje*, ne pa več *Gotje, grobje, snopje* ali celo *Ljubljančanje, Celjanje*. Oboje je že stilno zaznamovano.

→ v mestniku množine

§ nekaj samostalnikov ima poleg končnice *-ih* ali končaja *-ovih* končnico *-éh*. Stilno zaznamovane so take oblike naslednjih besed: *doleh, koleh, konceh, bregeh, grobeh, logeh, robah, vrheh*

Taka končnica zveni v nekaterih primerih pesniško.

→ v orodniku množine

§ *rogmí, vrhmí, volmí*

Ta končnica je nezaznamovana le pri besedah *možmi, vozmi, ljudmi, lasmi, zobmi*, sicer zveni starinsko ali narečno.

→ v rodilniku množine

§ končnica \emptyset : *stil. vól, pénez* (starinsko)

Nezaznamovano: *otrok. koni. zob. otrok. ...*

► **1. ženska sklanjatev**

→ V rodilniku množine

§ pri nekaterih enozložnih osnovah se v rod. mn. poleg običajne končnice \emptyset uporablja še končnica *-á*: *cerkvá, žená, kozá, solzá, zemljá, sestrá, gorá, mejá, vodá, osá, petá, ovcá*.

Ta končnica je v rabi bolj v poeziji in v ljudsko navdahnjenem pisanju, posebno starejših dob, ali v kakšni stalni besedni zvezi, npr. *dan žena*.

► **2. ženska sklanjatev**

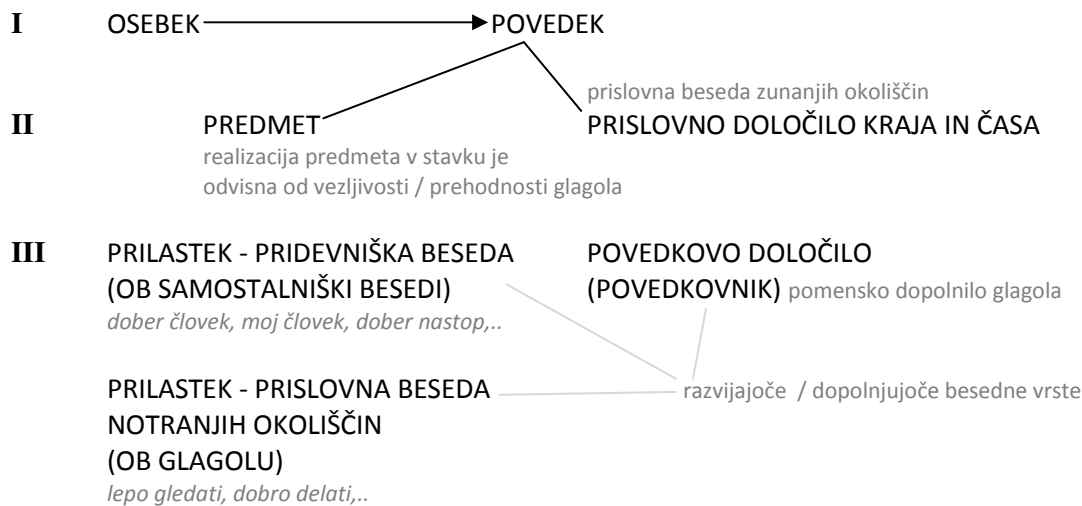
9. Besedne vrste – funkcijskoskladenjska delitvena merila (graf besednih vrst)

Besedne vrste so neločljivo povezane s stavčnimi členi; določene so s stavčno vlogo / z vlogo stavčnih členov. Besedne vrste so stavčni členi (ne vse).

Besedne vrste so množice besed z enakimi skladijskimi vlogami in drugimi lastnostmi (npr. tvorjenost, slovnične kategorije, konverznost, ipd.). Skladijske in druge lastnosti posamezne besedne vrste morajo biti razločevalne. Kolikor kaka podmnožica danih besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, gre za delitev prvotne množice na podskupine, konkretno npr. na zaimke in nezaimke.

10. Hierarhija stavčnočlenskih besednih vrst (glede na vlogo v stavku)

Povezanost besednih vrst z najmanjšo besedilno enoto - stavčna poved (osebek + povedek sta prvostopenjska stavčna člena, saj zadostujeta za minimalno besedilo). Minimalni stavki so lahko že minimalna besedila.

jaz (osebek) - vršilec dejanja, stanja; oseba je samostalniški element glagola, če je ta v osebni obliki / + čas, prostor

- spj-m — končnica / končniški morfem
- glagolsko dejanje - povedek
- osebna glagolska oblika
- osnova

11. Nestavčnočlenske besedne vrste

MODIFIKACIJSKE

► Medmet (modificira/spremeni/preoblikuje stavek)

Medmeti (ali interekcije) so po posebna besedna vrsta, v veliki meri besede stavki: *Joj! Oh! Zdravo!* So nepregibni. Medmet lahko uporabimo popolnoma samostojno kot pastavek (*Ah! Pst!*). Nekateri medmeti se lahko sprevržejo v prave člene stavka, in sicer povedke, ali pa v (povedkova) določila: *Maček za miško, miška pa s m u k v luknjo*. V polni ubeseditvi bi se ta poved glasila *Maček se je pognal za miško, ta pa mu je smuknila v luknjo*.

Medmeti so celovita (zakrita) govorna dejanja.

► Členek

Členki (ali partikule) so nepregibna besedna vrsta: z njimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladišne naklone. Členki niso del stavčnih zgradb, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skrčki, ki nadomeščajo izpustne stavke, ki bi lahko ubesedovali sotvarje stavkov, v katerih so členki. Npr. *Sosedi imajo samo enega otroka - Sosedi imajo enega otroka, imeli pa bi jih lahko več.* Okrog ena četrtnina veznikov je enakozvočna z vezniki in prislovi.

Pri členkih gre za dvojno modifikacijo - modifikacijo pomena + modifikacijo stavčnega člena ob katerem se členek (partikula) pojavi. *Tudi sosed žaga drva / Sosed tudi žaga drva / Sosed žaga tudi drva / Sosed žaga drva* členki nosijo veliko obvestilno moč. Členek ni celovito govorno dejanje.

Prva klasifikacija:

→ Pozivni členki

- § Vprašalni *Saj si ti, Peter, kaj ne?*
- § Zahtevalni, ukazalni *Na j pride takoj sem.*
- § Želelni *Na j živi samostojna Slovenija*
- § Prepričevalni *To si pa res lepo povedal.*
- § Zagotovljalni *Kaj takega dejansko nismo pričakovali.*
- § Nasprotni *Na j se vam bodo vsi smejali!*
- § Grozilni *Na j boš videl, kaj bo iz tega vsega.*
- § Očitni *Na otroke bi bil pa lahko malo gledal.*

→ Vrednotenjski

- § Naklonski *Govorimo dobro spite. Morda je res. Kdo ve. Baje ni umrl.*
- § Vrednotenjski primerjalni *Bila je kakor zgubljena. Tako rekoch.*
- § Popravni *Roman, bo ljepovest, je naletel na lep sprejem.*
- § Domnevalni *To je kajpa da redek primerek.*
- § Merilni *Prišli so samotrije.*
- § Poudarjalni *To so plohnajlepša leta.*

→ Čustvenostni

- § Izražajo čudenje, presenečenje, pomilovanje, pomiritev/razočaranje, malomarnost ali bojazen *Žal se nam operacija ni posrečila. Bog ne da j, da bi umrl.*

→ Členki, ki členijo oz. hierarhizirajo besedilo oz. njegove dele

- § Naznačujejo začetek besedila ali njegovega dela *Tako, sedaj pa še meni postrezite.*
- § Členijo besedilo izrecno: premočrtno, in sicer naštevalno oz. opozarjalno *Obenem je stopil še v trgovino.*
- § Besedilo členijo sovsebnostno (implikativno), in sicer s poudarjanjem nasprotja oz. z izbiro izrazov istega reda *Sam jaz sem za delo. Pridercim o ob treh.*

Druga klasifikacija:

- Navezovalni *Na kako je s teboj?*
- Čustvovanja *Žal je tako.*
- Poudarni *Ravno ti bi to moral vedeti.*
- Izvezalni *Prišli so le trije.*
- Presojevalni *Prišlo jih je približno sto.*

- Dodajalni *Je t u d i pametna.*
- Zadržka *P r a v z a p r a v je res.*
- Potrjevanja ali soglašanja *D a, tako je.*
- Možnosti, verjetnosti *M o r d a je res.*
- Mnenja, domneve *B a j e so ga videli.*
- Vprašalni *A l i si ga videl?*
- Spodbujalni *D e j povedat, kar misliš.*
- Zanikanja ali nesoglašanja *N i k a r ne hodi ven.*

SLOVNIČNOPOMENSKE

► Vezniška beseda

Je slovnična, tj. skladijska besedna vrsta; kaže na razmerje med dvema deloma sporočila, ne vpliva pa na pregibanje. Vezniške besedo so: vezniki, oziralni in vprašalni zaimki (samostalniški, pridevniški, prislovni - imenujemo jih sovezniki) ter nekateri členki (npr. vprašalni *ali*)

VEZNIK je najbolj tipična vezniška beseda. Je nepregiben. Veznik izraža priredno, redkeje tudi podredno (primerjalni vezniki) razmerje med deli prostega stavka, sicer pa priredno ali podredno razmerje med stavki samimi.

Vezniki so:

⇒ ENODELNI (stojijo pred eno ali v eni izmed (obeh) sestavin vezniške zveze, npr. *brat / i n sestra; Jaz sem delal, / t i si p a spal*).

↳ **Enobesedni vezniki:** *in, ter pa, ali, sicer, pa, toda, vendar, a, le, samo, ampak, tj., sicer, namreč, kakor, kolikor, ker, čeprav, najsí, ...*

↳ **Večbesedni enodelni vezniki:** *kljub temu da, medtem ko, namesto da, poem ko, samo da, le da, ...*

Glede na to, iz česa sestojijo, večbesedne enodelne veznike delimo v dve glavni skupini:

- § Vezniki iz prislova ali členka in veznika (*tako da, toliko da, zato ker*) ali iz členka in veznika (*češ da, komaj da, le da, samo da, še ko, že ko*)
- § Vezniki iz predloga/predpone + kazalnega zaimka + *da, ko, ker* (npr. *s tem da, medtem ko, zato ker*)

⇒ DVODELNI (stojijo v obeh sestavinah vezniške zveze, npr. *Jožica je n e s a m o nadarjena, / a m p a k tudi pridna*)

Dvodelni vezniki so sestavljeni tako:

- § V obeh delih vezniške zveze se ponovi isti veznik (*ali - ali, ne - ne, niti - niti*)
- § V enem delu je veznik, v drugem pa njegov soodnosni izraz (*tako - kakor, čim - tem, ne - ampak, ne samo - ampak*)

OZIRALNI ZAIMKI IN PRISLOVI so posebna skupina vezniških besed. Lahko so samostalniški, pridevniški ali prislovni: *kar, kakor, kdor, kogar, kamor, kolikor, ...* Od navadnega veznika se ločijo po tem, da se, če so pridevniški ali samostalniški, sklanjajo. So medstavčni. V odvisniku, ki ga uvajajo oziralni zaimki, so hkrati stavčni člen odvisnika, vezniki pa to nikoli niso (v stavku *kar iz srca pride je kar osebek*).

VPRAŠALNI ZAIMKI IN PRISLOVI - odvisni vprašalni stavki z vprašalnim zaimkom ali prislovom se vežejo z nadrednim stavkom brez veznika, drugi pa morajo imeti *ali*: *Veš, / k d o sem, kaj sem; Povsod so me vprašali, / k a k š n o kramo prodajam; Ne vem, / a l i je res, kar praviš.*

► **Predložna beseda**

Predlogi so nepregibna besedna vrsta; nimajo predmetnega pomena, ampak le slovničnega, tj. z njimi izražamo podredna skladenjska razmerja med besedami oz. zvezami; samostalniške besede ob njih morajo biti v določenem sklonu. Rabijo se med besedami stavka, nikoli pa ne med dvema stavkoma. *Vreči skozi okno; pod oknom stati; misliti na otroke ...*

Delimo jih na prave (uporabljajo se samo kot predlogi: *v, za, med ...*) in neprave (uporabljajo se tudi kot prislovi, samostalniki ali kaj drugega: *mimo, okoli, dno, kraj*).

12. Opredelitev pojma kategorialna lastnost

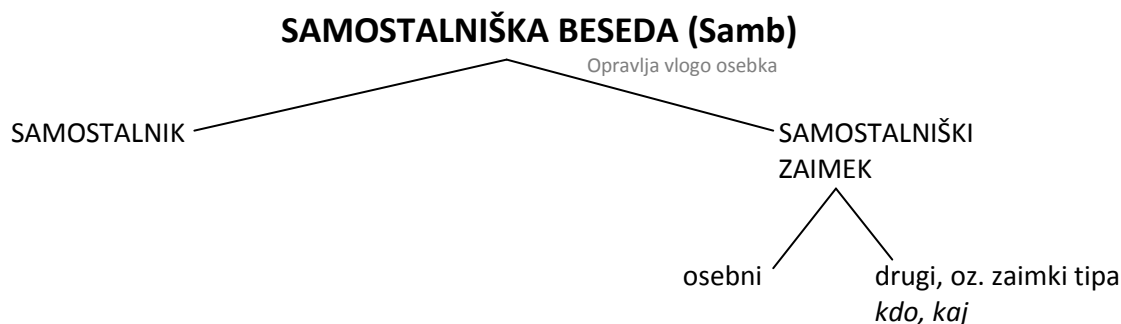
Kategorialne lastnosti so definicijske lastnosti značilne za vse besedne vrste z stavčnočlensko vlogo.

Pomembne so tako za slovnico jezika kot za slovar - pravzaprav ti dve entiteti povezujejo.

So slovnična danost + tiste lastnosti, ki vplivajo na prepoznavnost pomena posameznih besednih vrst v slovarju. Predstavljajo nedeljivo celoto jezika.

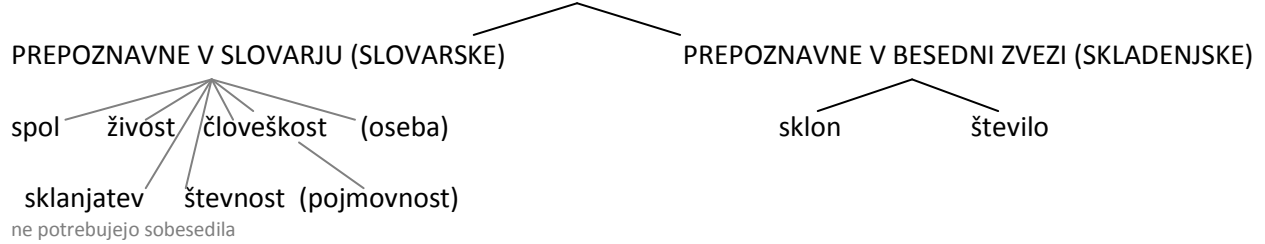
Kategorialne lastnosti definirajo samostalniško, pridevniško in glagolsko besedo glede na njihovo vlogo v stavčni povedi. Od kategorialnih lastnosti so odvisne besedne vrste in spreminjanje le-teh pomeni spreminjanje enega stavčnega člena v drugega oz. ene besedne vrste v drugo. Kategorialne lastnosti so vezane na posamezni stavčni člen. Izvirajo iz stavka in so pogoj, da lahko določena množica besed opravlja stavčnočlensko vlogo. So vezni člen med slovnico in slovarjem.

13. Samostalniška beseda – definicija, obseg; kategorialne lastnosti samostalniške besede (grafični prikaz)

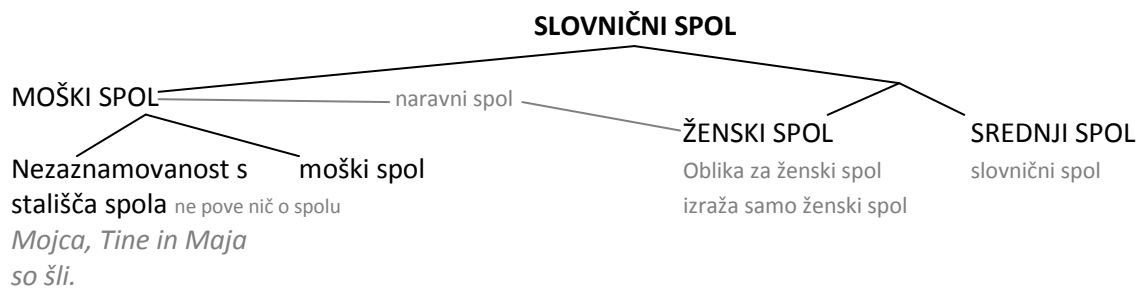

Samostalniške besede so besede, ki imajo sposobnost izražanja kategorije spola, sklona, osebe in števila. V stavku ima primarno vlogo osebka, lahko pa opravlja tudi vlogo predmeta, povedkovega določila in prilastka ter prislovnega določila. Samostalniška beseda obsega samostalnike, samostalniške zaimke, posamostaljene pridevniške besede.

KATEGORIALNE LASTNOSTI SAMOSTALNIŠKE BESEDE

14. Spol

Spol je lastnost samostalniške besede, ki od pridevniške in pregibne povedkovniške besede (deloma tudi od samostalniške) zahteva oblikovno istovetnost. *lepa hiša*
 Spoli se izražajo s končnicami (*lep-Ø -a -o*), pri samostalnikih pa večinoma s priponskim obrazilom, tj. s pripono in končnico (*delav-ec-Ø, delav-k-a, TAM-Ø*), ali že z leksemom samim (*teta, stric*).

Prakategorija / temeljna razločevalna kategorija

Govor poteka med njimi
 Zaimki: *jaz, ti, mi, vi* - spol? Govoreči in ogovorjeni je vedno določenega spola.

Ona, on, ono formalno določen spol s končnico ^{moški spol}
Kdor koli, kar koli, kod, kaj,.. po spolu določeni? *Kdo je prišel : Kdo je prišla* *Kaj je padlo?*
V besedni zvezi prepoznamo spol srednji spol

15. Živost, človeškost

V tesni zvezi s spolom je vprašanje živosti in človeškosti. podspola

- **ŽIVOST**: omejen na samostalniške besede moškega spola, kaže se v enakosti edninskega tožilnika z roditeljskim rod. = tož. živo; človeka – človeka : ime. = tož. neživo; kamen – kamen
 - ↳ *podspol* živost poznajo še z bitji enakoglasna poimenovanja vin (*piti vipavca*), vozil (*voziti forda*), društev (*premagati Partizana*), planetov (*srečati Marsa/Mars*), bolezni (*imeti raka*)
 - ↳ deloma se to prenaša tudi na živo preneseno (metonimično) rabo prvotno živega: *tega klinca/prdca bo že izučilo; dati kralja, asa*
 - ↳ široka raba je v otroškem govoru: *prinesi stolčka, pupati čajčka*

- ↳ vse s slovnično značilnostjo človeškega ima tudi značilnost živega (*A je vprašal B-ja*)
- ↳ pri osebnih zaimkih poznamo kategorijo živosti tudi v množini (*opaziti nas/vas/njih*) → primer še zaimek *kdo* : *videti koga*

- ▶ **ČLOVEŠKOST:** vezan na vprašalnico *kdo* (*nekdo, nihče, marsikdo, vsakdo ...*) nasproti *kaj* (*kaj, nekaj, nič ...*) *Kdo je tam?* – *Človek, duh, angel, učitelj, Maja, on itd.* proti *Kaj je tam?* *Miza, maček, Ptuj itd.*

16. Oseba

Oseba odseva razmerje med udeležencema pogovora (izmeničnima tvorcema in ogovorjencema) ter neudeležencem pogovora:

- Tvorec je 1. oseba in se imenuje z osebnim zaimkom *jaz, midva/midve, mi/me*
- Ogovorjeni je 2. oseba, imenovan s *ti, vidva/vedve, vi/ve*
- Neudeleženec je 3. Oseba in je imenovan s katero koli samostalniško besedo (tudi zaimensko) razen z onima za 1. in 2. osebo. Tudi neosebnost se izraža s 3. os. (ed.), je pa vedno srednjega spola

Oseba se izraža se s končnicami pri glagolu ali z zaimki.

(jaz) dela -m; dela -š; dela -∅

17. Števnost, število

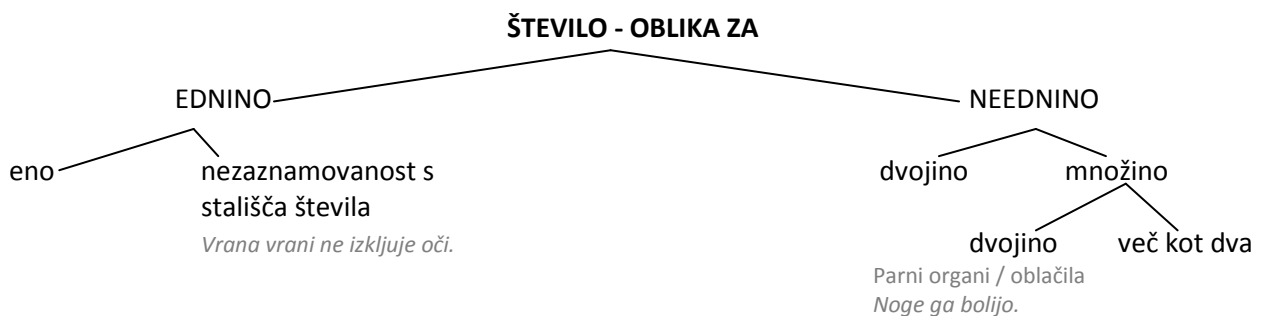
▶ ŠTEVNOST

Števni samostalniki so tisti, pred katere lahko razvrščamo glavne števnik; Neštevni samostalniki so abstraktni, pojmovni samostalniki (*pisanje,..*), snovni samostalniki (*moka, sladkor, voda, beton,..*), skupna imena (*otročad, srnjad, grmovje, drevje,..*)

Neštevni samostalniki so abstraktni, pojmovni samostalniki (*pisanje,..*), snovni samostalniki (*moka, sladkor, voda, beton,..*), skupna imena (*otročad, srnjad, grmovje, drevje,..*)

▶ ŠTEVILO

Število je s končnicami izrazljiva količina za vrednosti *ena, dve* ter *tri* ali *več* pri samostalniških in nekaterih povedkovniških besedah, na drug način tudi pri osebnih glagolskih oblikah.

18. Sklanjatev – kriterij razvrščanja samostalnikov, sklon

▶ SKLANJATEV

Samostalniki se razvrščajo glede na spol, znotraj spola pa je definicijska končnica rodilniška končnica.

Opis posamezne sklanjatve vsebuje sklanjatveni vzorec, premene osnove, premene končnice in naglasne

tipe. Sklanjatev je slovarska lastnost (sposobnost), da lahko samostalniška beseda izraža eno izmed dveh temeljnih razmerij: prirednost in podrednost - *sosed in njegov sin, sin našega soseda*.

Samostalniške besede poznajo 4. sklanjatve za vsak spol:

→ **Moške sklanjatve**

- 1. moška sklanjatev: samostalniki, ki imajo v imenovalniku ednine najpogosteje končnico -∅, v rodilniku pa -a ali -ú; množinski samostalniki imajo v im. končnico -i, v rod. ov. *mož*
- 2. moška sklanjatev: samostalniki moškega spola, ki zaznamujejo moške osebe in imajo v im. ed. končnico -a, v rod. pa -e; izjema je končnica -e v im. *vojvoda*
- 3. moška sklanjatev: samostalniki, ki vse sklone in števila izražajo z različnimi končnicami -∅. Večinoma so to kratice. Vsi se lahko sklanjajo po 1. moški sklanjatvi, da so boljše razumljivi in lažje uporabni. *TAM, a*
- 4. moška sklanjatev: samostalniki, ki se sklanjajo kot pridevniške besede. *Koseski, dežurni*

→ **Ženske sklanjatve**

- 1. ženska sklanjatev: samostalniki, ki ima v im. ed. večinoma končnico -a, v rodilniku pa dosledno -e; množinski samostalniki imajo v im. končnico -e, v rod. pa zmeraj lahko -∅ *lipa*
- 2. ženska sklanjatev: samostalniki, ki imajo v im. ed. končnico -∅, v rod. pa -i; množinski sam. imajo v im. in rod. končnici -i. *perut*
- 3. ženska sklanjatev: samostalniki, ki vse sklone in števila izražajo s končnico -∅ *Karmen, mami*
- 4. ženska sklanjatev: samostalniki, ki se sklanjajo kot pridevniške besede ženskega spola *dežurna*

▶ **Srednje sklanjatve**

- 1. srednja sklanjatev: samostalniki, ki imajo v im. ed. končnico -o/-e ali -∅, v rod. ed. pa -a; množinski imajo v im. končnico -a, v rod. -∅. *mesto, polje*
- 2. srednja sklanjatev: te sklanjatve pri srednjem spolu ni; pri zaimkih je zgled tudi zanjo: *jaz mene -i ... ti tebe -i ... sebe -i ...*. Tako tudi v dvojini in množini.
- 3. srednja sklanjatev: redki samostalniki, ki se sklanjajo s končnico -∅ *vremja*
- 4. srednja sklanjatev: samostalniki s pridevniškimi besedami *Krško -ega*

▶ **SKLON** je pregibna oblika samostalniške ali pridevniške besede, pa tudi opisnih deležnikov. Prepoznamo ga šele v besedni zvezi.

Sklonski vzorec (ali paradigma):

	I	R	D	T	M	O
ed.	<i>lip-a</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>
dv.	<i>-i</i>	<i>-∅</i>	<i>-ama</i>	<i>-i</i>	<i>-ah</i>	<i>-ama</i>
mn.	<i>-e</i>	<i>-∅</i>	<i>-am</i>	<i>-e</i>	<i>-ah</i>	<i>-ami</i>

19. Stavčnočlenska vloga imenovalnika in neimenovalniških sklonov

1. IMENOVALNIK

- § osebek *Čudni časi so prišli.*
- § povedkovo določilo *Hrast je zelen*
- § prisamostalniški ujemalni prilastek *ptica pevka, človek žaba*
- § pristavek osebka ali povedkovega določila *To je on, Cankar.*
- § imenovalni prilastek *hotel Turist*
- § povedkov prilastek *Sava teče motna*
- § zvalnik *Prinesite mi polič vina, gospodična Katinka!*
- § izpostavljeni osebek *Janez, ta pa zna*
- § jedro neglagolskega enodelnega stavka *Miri! Kakšna Lepota!*
- § medmet *Bog nebeški*
- § imenovalniške moči nima več poprislovljena beseda, npr. *Tisti kraji so sili zanimivi*

2. RODILNIK

- § predmet
 - a) Prvi premi *Kdo se boji Virginije Wolf?*
 - b) Drugi premi *Punčko učim angleščine*
 - c) Zanimanje *Tone ni prodal lehiše, ampak tudi posteljo.*
 - d) Delni *Narezati kruha in slanine.*
 - e) Namenilnikov *Šla je pšenice žet.*
- § Osebek
 - a) Pri zanikanem pomožniku *biti*, ob glagolu *zmanjkovati* ipd.: *Očeta ni doma; Vode zmanjkuje*
 - b) Logični zanikani osebek *Ivanke ni sram raznašati teh čenč po svetu*
- § Prilastek oz. pridevniška zveza *oko postave*
- § Prislovno določilo časa in načina *Vrniti se avgusta; umrl je na glasmrti*
- § Jedro imenovalniškega ali tožilniškega stavčnega člana za števniki tipa *pet/petero* in količinskimi pridevniškimi izrazi tipa *malo, precej, več* *Pet fantov je prišlo*
- § Medmet *Hudiča, kaj pa hočeš!*
- § Izpostavljeni stavčni člen *Mašče v nja, tega se boj.*
- § Ujemalni prilastek in pristavek (primeri kot pri imenovalniku)
- § Različna razmerja v zvezi s predlogi *Od hiše do hiše hodijo; Iz vsega srca ti želim uspeha*
- § Prislovno določilo *znanec iz Ljubljane*

3. DAJALNIK

- § Edini predmet *Ne vdajaj se duhom; Hvala vam za vse.*
- § Nosilec stanja ali poteka *Iti nam bo domov; Sanjalo se mi je, da bila sva srečna.*
- § Pripadnost *So črni lasje mi in črne oči*
- § Čustveno zavzetost *Da si mi zdrav*
- § Izpostavljeni stavčni člen *Janez u, temu se zahvali*
- § Ujemalni prilastek, tudi povedkov in pristavek
- § Različna razmerja v zvezi s predlogi *Grem k stricu*

4. TOŽILNIK

- § Predmet *Poklical si me k sebi*
- § Nosilec stanja *I v a n k o je bilo strah*
- § Prislovno določilo časa, mere *C e l e d n e v e se uči*
- § Ujemalni prilastek in pristavek
- § Povedkov prilastek *Ne zapusti me r e v e u b o g e*
- § nov glagolski pomen s čustvenim odtenkom *Udarili smo j o kar čez travnik, Kaj g a lomiš*
- § različna razmerja v zvezi s predlogi *Primi punčko za r o k o*

5. MESTNIK

- § predmet
- § prislovno določilo
- § rabi se predložno

6. ORODNIK

- § predmet
- § prislovno določilo
- § rabi se predložno

20. Pomen imenovalniškega prilastka

Imenovalniški prilastek je vedno desno (levo je pridevniški prilastek) od jedrnega samostalnika (ki je vedno imenovalniški). Dodatno pojasni jedrni samostalnik. *Hotel Slon, ptica pevka*

2. SKLOP VPRAŠANJ

1. Pomen roditelja

- § **Rsvojilni** vsi samostalniki v Rsv prehajajo v svojilne pridevnike
 - ↳ prava svojilnost: *hiša (od) brata* *bratova hiša - hiša, ki jo ima brat, imeti 'biti' lastnik* (človek - konkretno)
 - ↳ razmerna svojilnost: *prijatelj (od) brata* *bratov prijatelj - prijatelj, ki ga ima brat, imeti 'biti' v razmerju'* (človek - človek)
 - ↳ sestavinska svojilnost: *roke (od) brata,* *bratove roke - roke, ki jih ima brat, imeti 'biti' sestavina koga, česa'* - vrstna svojilnost, *kravji rep - rep od krave, šolsko okno - okno od šole*
 - ↳ dejanska svojilnost: *delo (od) brata* *bratovo delo - brat dela; glagolski samostalnik / abstraktni samostalnik = posedovano je abstraktno*
- § **Rsnovni**: *marmelada iz jagod* *jagodna / jagodova marmelada, lipov čaj* - snovni pridevniki nastajajo iz Rsn
- § **Rizvorni**: *pivo s Češke - Češko pivo*
- § **Rsestavni / sestavinski**: *zbor iz pevcev, sestavljen iz pevcev - pevski zbor* - vrstni pridevniki
- § **Rdelni / partitivni**: *vreča moke, kg krompirja* - ne prehaja med pridevnike
- § **Rkakovosti**: *ženska dolgih las - dolgolasa ženska* - sestavina organizma - lastnostni pridevnik

2. Pomen svojilnega rodilnika – možnosti pretvorbe v pridevnik

- § **Rsvojilni** vsi samostalniki v Rsv prehajajo v svojilne pridevnike
- ↳ **prava svojilnost:** *hiša (od) brata* *bratova hiša - hiša, ki jo ima brat, imeti 'biti' lastnik* (človek - konkretno)
 - ↳ **razmerna svojilnost:** *prijatelj (od) brata* *bratov prijatelj - prijatelj, ki ga ima brat, imeti 'biti' v razmerju'* (človek - človek)
 - ↳ **sestavinska svojilnost:** *roke (od) brata,* *bratove roke - roke, ki jih ima brat, imeti 'biti' sestavina koga, česa' - vrstna svojilnost, kravji rep - rep od krave, šolsko okno - okno od šole*
 - ↳ **dejanska svojilnost:** *delo (od) brata* *bratovo delo - brat dela; glagolski samostalnik / abstraktni samostalnik = posedovano je abstraktno*

3. Pomen dajalnika, tožilnika, mestnika in orodnika – možnosti pretvorbe v pridevnik

3. DAJALNIK

- § **Dsv:** *zidati bratu hišo - zidati bratovo/ (od) brata hišo*

4. TOŽILNIK

- § **Tnamembnosti:** *hlev za konje - konjski hlev - prehaja lahko med vrstne pridevnike*

5. MESTNIK

- § **Mnahajanja**
- ↳ v prostoru: *izvir na Krasu - kraški izvir*
 - ↳ v času: *cerkev v baroku / iz baroka (izvornost) - baročna cerkev*

6. ORODNIK

- § **Ospremstveni:** *čoln z motorjem - motorni čoln*
- § **Opriređni:** *sin z materjo - sin in mati*
- § **Olastnostni:** *ženska z dolgimi lasmi*

Nestavčna raba je pravzaprav vezana na vrste pridevnikov.

4. Vrste in razredi zaimkov tipa kdo/kaj

Vprašalna zaimka:

- KDO
- KAJ

Oziralna zaimka:

- KDOR
- KAR

Poljubnostna zaimka:

- KDO
- KAJ

Nedoločni zaimka:

- NEKDO
- NEKAJ

Mnogostni zaimki:

- MARIKDO, REDKO KDO
- MARIKDAJ; REDKO KDAJ

Nikalna zaimka:

→ NIHČE

→ NIČ

Totalna zaimka:

→ VSAKDO

→ VSE (ni ustreznega zaimka za stvar)

Kazalni nedoločni zaimek:

→ ONÉ

5. Raba osebnih zaimkov – naslonske in navezne oblike

Osebni zaimki so tisti, ki izražajo udeležena in neudeležena besedovanja, npr. pogovora. *Jaz* poimenuje udeležena, *ti* ogovorjenega, *on (ona, ono)* neudeležena pogovora. *Jaz* in *ti* sta trospolska. Osnova osebnih zaimkov je od roditelja dalje nadomestna.

Osebni zaimki poznajo v rod., daj., in tož. vseh števil poleg naglasnih oblik še naslonske, v zvezi z enozložnimi predlogi pa se v tož. ed. vseh oseb ter v tož. mn. in dv. za 3. osebo rabijo še t.i. navezne oblike.

Naglasne oblike os. zaimkov uporabljamo le: če se po tem, kar zaznamujejo, vprašuje (*Koga si srečal? Njo*), Če so v prirednem oz. pristavčnem odnosu (*Kakor ti meni, tako jaz tebi*). Sicer se uporabljajo naslonske oblike osebnih zaimkov. Naslonske se ne morejo uporabljati ob predlogu. Naslonski tožilnik glagolu spremeni pomen (frazemski glagoli). Navezne oblike uporabljamo v naslednjih primerih; naglas je na predlogu (*name, prednjo, zame, zate*); ob enozložnih predlogih; za tožilnik ednine vseh oseb ter 3. osebo dvojine in množine.

NAGLASNE OBLIKE

NASLONSKE OBLIKE

I	R	D	T	M	O	R	D	T
<i>jaz</i>	<i>mene</i>	<i>meni</i>	<i>mene</i>	<i>meni</i>	<i>menoj/mano</i>	<i>me</i>	<i>mi</i>	<i>me</i>
<i>midva</i>	<i>naju</i>	<i>nama</i>	<i>naju</i>	<i>naju</i>	<i>nama</i>	<i>naju</i>	<i>nama</i>	<i>naju</i>
<i>mi</i>	<i>nas</i>	<i>nam</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nami</i>	<i>nas</i>	<i>nam</i>	<i>nas</i>
<i>ti</i>	<i>tebe</i>	<i>tebi</i>	<i>tebe</i>	<i>tebi</i>	<i>teboj/tabo</i>	<i>te</i>	<i>ti</i>	<i>te</i>
<i>vidva</i>	<i>vaju</i>	<i>vama</i>	<i>vaju</i>	<i>vaju</i>	<i>vama</i>	<i>vaju</i>	<i>vama</i>	<i>vaju</i>
<i>vi</i>	<i>vas</i>	<i>vam</i>	<i>vas</i>	<i>vas</i>	<i>vami</i>	<i>vas</i>	<i>vam</i>	<i>vas</i>
<i>on</i>	<i>njega</i>	<i>njemu</i>	<i>njega</i>	<i>njem</i>	<i>njim</i>	<i>ga</i>	<i>mu</i>	<i>ga</i>
<i>onadva</i>	<i>njiju</i>	<i>njima</i>	<i>njiju</i>	<i>njiju</i>	<i>njima</i>	<i>ju/jih</i>	<i>jima</i>	<i>ju/jih</i>
<i>oni</i>	<i>njih</i>	<i>njim</i>	<i>njih/nje</i>	<i>njih</i>	<i>njimi</i>	<i>jih</i>	<i>jim</i>	<i>jih</i>

6. Podaljševanje osnove pri posameznih sklanjatvah

1. MOŠKA SKLANJATEV

1. DALJŠANJE OSNOVE Z –J:

⇒ Pri samostalnikih, katerih osnova se končuje na govorni samoglasnik –i/-í, -u/-ú, -á, -ó, -é ali (pogosto) na –r, v sklonih z neničto končnico osnovo podaljšujejo z –j: *komite komitej-a, Kette Kettej-a, bife bifej-a, gospodar gospodarj-a, emu emuja*

⇒ Čisto osamljen je dež dežj-a

⇒ Od besed, ki se jim osnova v imenovalniku ednine lončuje na –r poznajo podaljšavo z –j-:

↳ vse večzložne osnove; izjema so ničte izpeljanke iz glagolov (*izvir – izvira*); besede z neobstoječim samoglasnikom v osnovi (*veter – vetra*); redke posamezne besede (*šotor, lovor, biser, večer, govor*); nekaj prevzetih (lastnih) imen: *empir, satir, velar, barbar, Tatar, Madžar*

- ↳ od enozložnih osnov podaljšujejo osnovo z -j- le: *car, far, star (stara), jur*
- ↳ dvojnično: včasih sta mogoči podaljšana in nepodaljšana osnova (prvo je boljše): *eksterier, Kvarner, resor, semafor, Salvador, senjor, fosfor, okvir, Shakespeare*
- ↳ pri lastnih imenih: besede, ki kot občno ime osnove ne podaljšujejo, ta -j- vendarle dobijo, če so lastna imena: *sever-a Sever-ja, požar-a Požar-ja*

2. DALJŠANJE S –T:

- ⇒ domači samostalniki na -e osnovo: *ôče očét-a, Tone Tonet-a, France Francet-a*. Ta -e je priponsko obrazilo.

3. DALJŠANJE Z –N:

- ⇒ lastna imena na -me, ki so hkrati občna: *Séme Sémen-a*
- ⇒ tako še pogovorno *Francelj Franceljn-a* in tudi knjižno *nagelj nageljn-a*

4. DALJŠANJE Z-OV:

- ⇒ mnogi v imenovalniku ednine enozložni samostalniki v množini in dvojini osnovo podaljšujejo z –ov-: *grad gradov-i, cvet cvetov-i, prag pragov-i, dar darov-i*
- ⇒ samostalnikov, ki osnovo podaljšujejo z –ôv-, je čez 80, vsi, razen besede *vetrovi*, so tudi v imenovalniku ednine enozložne osnove
- ⇒ podaljška z -ov- nimajo osnove, ki se končujejo na *c j č ž š*

1. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Samostalniki, ki se jim (pisna) osnova končuje na samoglasnik, se v rodilniku množine podaljšujejo z -j: *alineja alinej, oboja oboj*
- ⇒ Od rodilnika ednine dalje premenjujejo osnovo nekatera grška in latinska imena: *Juno Junone, Artemis Artemide, Palas Palade*

2. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Samostalniki, katerih osnova se razen v im./tož. ed- končuje na nezvočnik in zvočnik imajo v or. vseh številih in v daj. dv. namesto končnic -jo, -ma, -mi, končnice -ijo, -ima, -imi: *boleznijo, boleznima, boleznimi, misel, pesem,*

1. SREDNJA SKLANJATEV

- ⇒ Samostalniki, ki imajo v imenovalniku ednine končnico -∅ osnovo podaljšujejo s -t, -n ali -s: *dekle dekleta, vreme vremena, telo telesa*. Tisti, ki podaljšujejo osnovo s -t- označujejo mlada, majhna, nebogljen bitja ali predmete: *tele, ničé, otroče, žrebe, dete, piščé*.
- ⇒ Samostalniki, ki podaljšujejo osnovo z -n- imajo v imenovalniku ednine pred končnim samoglasnikom -e glas *m*: *vreme, sleme, breme, rame, seme, teme*.
- ⇒ Samostalniki, ki podaljšujejo osnovo s -s- premenjujejo navadno tudi samoglasnik na koncu im. osnove: *telo telesa, črevo črevesa, drevo drevesa, slovo slovesa*
- ⇒ Če se osnova samostalnikov končuje na nezvočnik + zvočnik ali na *rj, vj*, se v rodilniku množine/dvojine pred drugi zvočnik vriva polglasnik, pred -j pa -i: *kraljestvo kraljestev, stegno stegen, jetra jeter, sedlo sedel, obzidje obzidij, morje morij, gorovje gorovij*. Skupna imena na -je in s koncem podstave na *n* (*osten-je*), sklop *nj* prav tako razbijajo z *i*: *ostenij*. Tudi večina besed na -lje ima v rod. mn. premeno -lij: *naselje naselij*. Pri besedah *dno* in *tla* se v rod. mn. in dv. vriva *a*: *dan tal*

7. Naglasni tipi pri samostalniku (s primeri iz posameznih sklanjatev)

1. MOŠKA SKLANJATEV

- ⇒ Večina po nepremičnem naglasnem tipu na osnovi. Veliko sam., ki se lahko naglašujejo po drugih treh tipih, pozna tudi naglaševanje po nepremičnem tipu (zložna osnova *dežèk, dèžek*; premični naglasni tip *závod zárod*; mešani tip - tisti, ki imajo naglas na končnici samo v kakšnem množinskem sklonu *doléh, logéh, grobéh*, ali pa se po mešanem tipu ravnaajo šele na drugem mestu *sódi, nôhti, cépi, grími*)
- ⇒ Premični naglasni tip pozna v sl. j. čez 70 pogostejših samostalnikov: *mêdved medvéda, božič, jermen, človèk, kočuh, jezìk, otok, petelin, predlog, premog, razred, sosed, želod, trebuh, sokol, zastor ...*; v množini in dvojini poznajo premaknjeni naglas na zlog proti koncu osnove, in sicer na medpono *-ov-*, naslednji samostalniki: *dom, gozd, grob, grm, meh, mraz, prag ...*
- ⇒ Končniški naglasni tip - naglas na končnici, samo v im. ed. (pri neživem tudi v tož. ed.) na zadnjem ali edinem zlogu osnove: *pès psà, sen sla, dež dežja, bezeg, čeber, semenj ...*
- ⇒ Naglas mešanega tipa je močno vezan na posebne oblike: *-ém, -éh, -mí (lasém, laséh, lasmí)*; tipičen zgled mešanega naglasnega tipa je *dár*

2. MOŠKA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je zmeraj nepremičen

3. MOŠKA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je nepremičen na osnovi

4. MOŠKA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je kot pri ustreznih pridevniških besedah

1. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Najmočnejši je nepremični naglasni tip na osnovi v vseh sklonih in številih: *lípa lípe itd.*
- ⇒ Po premičnem naglasnem tipu gre beseda *Júno Júnóein* morda še katera
- ⇒ Okrog 10 besed s polglasnikom v edinem zlogu osnove se naglašuje ali stalno na končnici (ali stalno na osnovi): *me glá, stezá, temá ...*
- ⇒ Po nepremičnem ali po mešanem tipu se naglašuje kakšnih 25 besed: *vôda vodé vôdi vodó vôdi vodó, gora, roka, noga, peta, solza ...* Mešani naglasni tip je vse manj v rabi.

2. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Najpogostejši je nepremični naglas na osnovi: *perut, mladost, obist, podkupljivost, ljubezen, plesen, prikazen ...*
- ⇒ V premični naglasni tip na osnovi gredo: *senôžet senožéti, kópel kopéli, zálust zalústi, zíbel zibéli*, in morda še kateri.
- ⇒ V končniški tip gre samo *debèr*, kadar se ne naglašuje na prvem zlogu.
- ⇒ Mešani naglasni tip je zelo številen: v ed. se naglas premika podobno kot pri 1. sklanjatvi, v dv. in mn. pa je, kakor tam, nenehoma na končnici: *stvár stvarí stvarí stvar stvarí stvarjó --- stvar-í -í -éma -í -éh -éma --- stvar-í -í -ém -í -éh -mí* Tako se naglašujejo vsi tisti samostalniki, ki imajo končnice *-éma -éh -ém*

3. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je nepremičen na osnovi

4. ŽENSKA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je nepremičen

1. SREDNJA SKLANJATEV

- ⇒ Večinoma nepremični naglasni tip: *mesto*
- ⇒ Po premičnem naglasnem tipu gredo primeri, ki osnovo podaljšujejo z *-n-* (izjemi *imé, vimé*)

- ⇒ Končniški naglasni tip je edino mogoč le tedaj, kadar je osnova nezložna: *dnò, zlò, tlà*.
- ⇒ Samoglasniki mešanega naglasnega tipa imajo naglas na končnici le v im., rod. in tož. ed., sicer na osnovi: *src-é -á sřc-u src-é sřc-u -em -- sřc-i sřc itd., blago, proso, meso, seno ...*

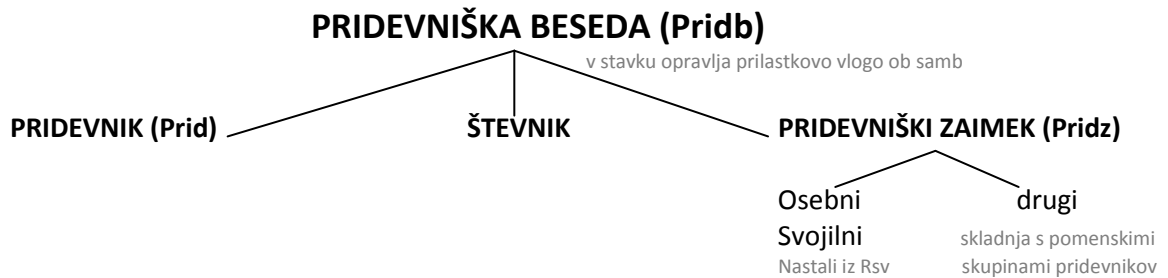
3. SREDNJA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je nespremenljiv

4. SREDNJA SKLANJATEV

- ⇒ Naglas je kot pri ustrezni pridevniški besedi, vendar na zložni osnovi zmeraj nepremičen; ob nezložni osnovi je naglasni tip seveda končniški ali mešani

8. Pridevniška beseda – definicija obseg; kategorialne lastnosti pridevniške besede

Pridevniške besede so skladenjsko lahko:

- Levi prilastek *lepa hiša*
- Povedkovo (glagolsko) določilo *biti lep*
- Povedkov (glagolski) prilastek *hoditi tak*

9. Pridevniške sklanjatve

1. PRIDEVNIŠKA SKLANJATEV

Sklanjatveni vzorec za obliko moškega spola:

<i>ljubezniv-ø</i>	<i>ega</i>	<i>emu</i>	<i>ø/ega</i>	<i>em</i>	<i>im</i>
<i>ljubezniv-a</i>	<i>ih</i>	<i>ima</i>	<i>a</i>	<i>ih</i>	<i>ima</i>
<i>ljubezniv-i</i>	<i>ih</i>	<i>im</i>	<i>e</i>	<i>ih</i>	<i>imi</i>

Oblika srednjega spola se loči od moške samo v im. in tož. vseh števil. Oblika za ženski spol se v ednini sklanja kot *lipa*, v mn. in dv. pa se od sklanjatve oblike za moški spol loči le v im. in tož., ki pa sta v vsakem številu enaka (*ljubeznivi samici, ljubeznive roke*).

2. PRIDEVNIŠKA SKLANJATEV

Ta sklanjatev je ničta.

10. Pomenske skupine pridevniške besede

Po pomenu so pridevniške besede tista besedna vrsta, ki izraža svojstvo samostalniške besede.

Pomenske vrste pridevniških besed so:

- LASTNOSTNA: kakovostna (*kakšen*) *mlad* ; merna (*kolikšen*) *majhen* ȳ Določa sposobnost tvorjenja tipičnega desnega prilastka, ki je sestavljen iz besedne zveze, katere samostalnik poimenuje
- VRSTNA (kateri) *slovenski*
- SVOJILNA (čigav) *materin*
- KOLIČINSKA (koliko) *ena, dva ...*

11. Merila za določanje podskupin lastnostnih pridevnikov

Lastnostna pridevniška beseda se deli na **kakovostno** (*lep, KAKŠEN*) in na **merno** (*globok, KOLIKŠEN*). To je edina pridevniška skupina, ki izraža dve samostojni pridevniški lastnosti. Lastnostni pridevniki se stopnjujejo (opisno ali obrazilno) in izražajo skladenjsko določnost (končnico ničto spremenijo v –i → *bogat – bogati, dober – dobri*). So besedilno določni, s samostalniškim jedrom ne tvorijo stalne besedne zveze. Besedna zveza nastaja sproti v besedilu in po koncu govornega dejanja razpade. Gre za poimenovanje posameznega. To so aktualizirane besedne zveze (*rdeč pulover*). Lastnostni pridevniki imajo desna dopolnila (*jezen do onemoglosti, rdeč kot kuhan rak*), v stavku lahko opravljajo funkcijo povedkovega določila (*naš sosed je dober*).

12. Stopnjevanje

STOPNJEVANJE: sposobnost lastnostnih pridevnikov, da spreminjajo razsežnost v prostoru in času (izražajo večjo ali manjšo razsežnost/intenzivnost od povprečja)

S posebnimi obrazili ali pa s prislovi ipd. mnogi lastnostni pridevniki izražajo več stopenj svojega pomena: *lep - lepši - najlepši* (stopnjevanje z obrazili), *zaželen - bolj zaželen - najbolj zaželen* (stopnjevanje s prislovom ali opisno stopnjevanje)

Te vrste pregibanje pridevnika imenujemo trostopenjsko stopnjevanje ali komparacija. Ustrezne oblike so osnovnik (pozitiv), primernik (komparativ) in presežnik (superlativ).

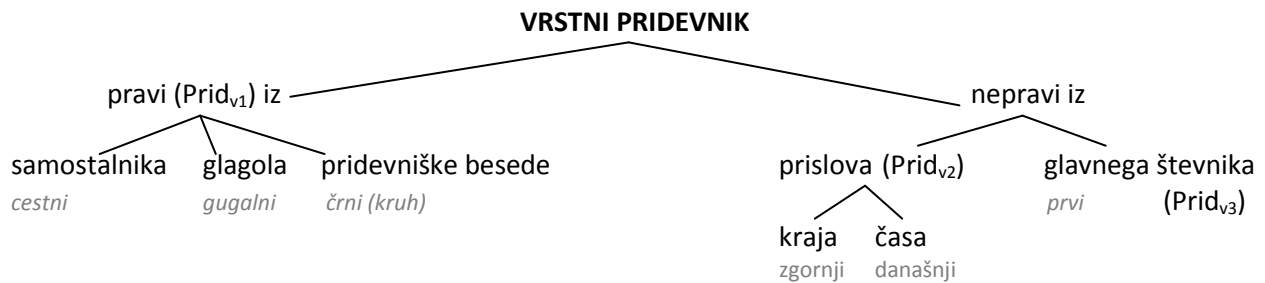
Stopnje pridevniškega pomena lahko izražamo tudi z obrazilom *-pre* ali s prislovi. *lep - prelep, lep - zelo lep, premalo lep, nadvse lep, nebeško lep, nič kaj lep, še kar lep itd.* Tako stopnjevanje imenujemo pridvignjeno ali elativno stopnjevanje.

Trostopenjsko stopnjevanje je relativno, dvostopenjsko pa načeloma določa absolutno značilnost pridevniške lastnosti.

Za tvorbo primernika imamo priponska obrazila **-ši, -ji** in **-ejši**. Prvi dve obrazili uporabljamo pri stalno in globinsko enozložnih besedah (*lep -a -o, težák tēžk-a -ó*), tretjega pri večzložnih osnovah (*ljubezniv*), pri enozložnih pa načeloma le takrat, če se osnova končuje na dva soglasnika (*číst -ejši*), sicer pa izjemoma *star-ejši*.

Nekateri pridevniki se ne stopnjujejo s priponskimi obrazili: pridevniki, ki pomenijo barve; ki so po nastanku deležniki (*vroč, pereč, odkrit, kuhan, usahel, toda zapletenejši, razvitejši, uspelejši*); pri tistih, ki ne ločijo določne in nedoločne oblike (*bratov, divji, mladinski*); pri mnogih pridevnikih z obrazili *-en, -en, -av, -ast, -at* (*senen, duševen, zvedav, muhast, grenkljat*).

13. Pomenske skupine vrstnih pridevnikov – graf

Pravi vrstni pridevniki tvorijo prave stalne besedne zveze. *Stenska ura, spalna srajca, pralni stroj,...*
 Včasih prehajajo v eno besedo - *budilka - budilna ura; prenosnik - prenosni računalnik*
 Stalna besedna zveza se ne tvori sproti v govornem dejanju in po njem ne razpade. Je del slovarja.
 (Nesposobnost stopnjevanja pridevnikov v stalni besedni zvezi - **zelo sončni zahod, precej pralni stroj strojni inženir, deseti brat, električni štedilnik* 1 leksem oz. 1 slovarska beseda)

↪ obrazilo ↪ končnica
 črn(i)kruh črn-Ø kruh

Nepravi vrstni pridevniki tvorijo proste besedne zveze.

- ⇒ Kakovostni - *dober sosed*
- ⇒ Vrstni - *zgornji sosed*
- ⇒ Svojljni - *bratov sosed*

električni lasje - zelo električni lasje stopnjevanje (svojljnih se ne da)
blond lasje, kratki lasje 1 + 1 leksem = 2 leksema

Pridevniki običajno ne prehajajo v povedkovnike. (*Stroj je šivalni; Ura je stenska* redko)

Vrstni 1. Tipa		Lastnostni
Prid _{v1}		Prid ₁
-ni	:	-(e)n- Ø
<i>pralni stroj</i> (en leksem)		<i>pralen material</i> (dva leksema)

14. Pomenske skupine pridevnikov, ki tvorijo prosto in stalno imensko besedno zvezo; (pravopisno vprašanje: obrazila -(e)n : -ni, -Ø : -i)

Glede na možnost izražanja nedoločnosti in določnosti z različnimi morfemi se pridevniki delijo na tri skupine:

1. Tisti, ki imajo nedoločno in določno obliko: *mlad mladi, gozden gozdni, uspel uspeli*
2. Tisti, ki imajo samo nedoločno obliko: *bratov, sestrin, bukov*
3. Tisti, ki imajo samo določno obliko: *slovenski, jelenji, lepši*

Razlika med nedoločno in določno obliko se izraža glasovno le v imenovalniku in enako se glasečem tožilniku ednine oblike za moški spol, redko tudi v osnovi, sicer pa tudi še naglasno, včasih le tonemsko: prim. *majhen - mali; vélik - véliki; dêbel - debéli, rôjen rojêni*

Kadar sta možni dve obliki, uporabljamo določno, če se po pridevniku sprašujemo s *kateri -a -o, katere vrste*, sicer nedoločno.

Določno obliko torej uporabljamo v naslednjih primerih:

- ⇒ Kadar govorimo že o znani lastnosti kakega samostalnika *V neki vasi sta živela dva kmeta: eden je bil bogataš, drugi pa sirota. Nekega dne se je bogati kmet odpravil na semenj, siromašni pa je šel nabirat suhljad.*
- ⇒ Kadar pridevnik označuje posebno vrsto predmeta, pred katerega imenom stoji *Ko je beli kruh pošel, je prišel na vrsto črni; cestni prah; pustni terek; mali srpan; šivalni stroj; Stari trg ...*
- ⇒ Za kazalnimi zaimki in za *ves tisti dobri prijatelj, ta prelepi kraj, ves ljubi dan*
- ⇒ Kadar lastnostni pridevnik uporabljamo vrstno *znani umetnik, mladi mož, lažnivi Kljukec*
- ⇒ Kadar pridevnik rabimo kot samostalnik *Obtoženi se ni zmenil za nesramne opazke; bolni, dežurni, duhovni, modri, bližnji*

Nedoločno obliko rabimo takrat, kadar odnosnico lastnostno šele natančneje določamo, tj. kadar se po pridevniku sprašujemo s *kakšen -šna -o: Po cesti jo je primahal mlad fant. Život mu je stiskal širok pas, skoraj do kolen se mu je ob strani spuščal velik samokres. Bil je, da mu noben ni bil enak.*

15. Vrstni pridevniki v zvezi z govornim dejanjem – Pridv₂, in Pridv₃

V vrstne pridevnike drugega tipa sodijo pridevniki, izpeljani iz **časovnih** in **krajevnih** prislovov (*tukajšnji, sedanji*). Takšni pridevniki ne tvorijo stalne besedne zveze (*tukajšnje dogajanje, sedanji čas*). Pri besedni zvezi *lanski sneg* imamo opraviti s prehodom iz pridevnika v₁ v pridevnik v₂: *lanski sneg v₂ = sneg lanskega leta, lanski sneg v₁ = sneg, ki me ne zanima*. Pridevniki v₂ ne morejo tvoriti stalne besedne zveze zaradi svojega pomena. Pomen takšnega pridevnika je odvisen od tvorcev glagolskega dejanja. Pomen pridevnikov tipa *tukajšnji, tamkajšnji* določimo glede na mesto govorečega. Ravno tako velja za čas: pomen je odvisen od tega kdaj govorimo. Konkretni pomen pridevnikov v₂ in v₃ da torej še besedilo.

Vrstni pridevniki tretjega tipa so vrstilni števnik. Njihov pomen je tudi določljiv iz govornega dejanja, glede na govorečega. Pridevniki v₃ se ne stopnjujejo.

- § to so pridevniki, katerih pomen (prostorska, časovna orientacija) je odvisen od samega govornega dejanja (čas) in govorečega (prostor) – pridevniki, ki izražajo prostorsko-časovno orientacijo neodvisno od govornega dejanja sodijo med Pridv₁ (*sever - severni, srednji vek - srednjeveški*) - Pridv₂ so zato v podstavi lahko samo prislovi nahajanja, obstajanja v prostoru, času, ne pa tudi morda smeri gibanja, približevanja
- § ne tvorijo stalne besedne zveze s samostalniškim jedrom (*tip lanski sneg – prehaja iz Pridv₁ v Pridv₂: stvar, ki me ne zanima - sneg lanskega leta*)
- § se ne stopnjujejo
- § ne izražajo skladenjske določnosti
- § nimajo desnih dopolnil

Vrstilni števnik so nastali iz števnikov (prvi) – posredni denotat je količina. Pomensko je določljiva glede na prostorsko razporeditev vsaj dveh prvin, pri čemer je govoreči orientacijska točka (prvi ... zadnji).

- § ne tvorijo stalnih besednih zvez (vendar: lahko prehajajo med prave vrstne: *prva dama, deveta nebesa*)
- § se ne stopnjujejo (vendar: *precej pozna večerja*)
- § so nepravi

16. Snovni in svojilni pridevniki

1. Snovni Prid (kakšen) → kakovosti (lastnostni) Prid

- § imajo položaj v pridevniški besedni zvezi pred vrstnimi (*lepa rdeča rezljana lesena otroška igrača*)
- § pomensko jih motivira samostalnik v vlogi (predložnega) roditeljskega prilastka (*lesen – iz lesa, železen – iz železa*)
- § ne tvorijo pridevniške besedne zveze z desnimi določili
- § se ne stopnjujejo
- § spremembe, ki nastanejo pri prehodu med lastnostne Prid:
 - ↳ pojavi se sposobnost stopnjevanja
 - ↳ spremeni se pretvorbeni postopek
 - ↳ pojavi se možnost pridevniške besedne zveze z desnimi določili in časovnimi prislovi
- § ohranjajo pomensko nasprotje med vprašalnicama *kakšen – kateri/katere vrste* (povzroča variantno končniško obliko v im. ed. m.sp. –∅ ali –i, razen kovinski in betonski)
- § sposobnost tvorbe pomensko zadostnega določenega stavčnega tipa (*Pohišstvo je leseno.*)
- § če snovne Prid povezujemo z glagolskim dejanjem, jih uvrščamo med Pridb stanja (*leseneti – oleseneti – lesen = olesenel*)

2. Svojilni Prid (čigav)

Oblikoslovne značilnosti:

- § sklanjajo se po 1. pridevniški sklanjatvi (*očetov –ega –emu...*)
- § ne izražajo kategorije določnosti
- § izražajo 3. osebo (*očetov, materin, detetov*)
- § so trištevski (*očetov –i –a*)
- § se ne stopnjujejo
- § tvorijo prislov (s predlogom) in abstraktni samostalnik (*po očetovo delati, očetovstvo*)

Skladenjske značilnosti:

- § so skladenjsko zasičeni (vloga obsamostalniškega prilastka, povedkovega določila, povedkovega prilastka): *očetov klobuk, klobuk je očetov, klobuk je prodal očetov*
- § so pomensko motivirani in imajo možnost pretvorbe v t. i. svojilni roditelj (*očetov klobuk – klobuk (od) očeta*)
- § ne tvorijo desne (pridevniške) besedne zveze

Položaj v pridevniški besedni zvezi je pred lastnostnimi (kakovostnimi) Prid oz. za vrstnimi (pridevniškimi) števnikmi (*pet prvih otrokovih lepih rdečih ... igrač*). Možen tudi položaj tik pred vrstnimi, zlasti kadar je (pridevniška) besedna zveza sestavljena samo iz enega kakovostnega Prid (*dva lepa očetova lovski klobuka*)

- § ne tvorijo pomensko zadostnega definirane stavčnega tipa
- § značilna je pretvorbe v t. i. svojilni roditelj v desni roditeljski prilastek:

→ če roditelj izkazuje edninsko obliko, izraža svojilni Prid osebno svojino - tipična pripisna obrazila teh Prid so –ov –ev –in (*bratovo posestvo – posestvo brata, očetov klobuk – klobuk očeta*)

→ Prid, ki izražajo splošno svojino – so pretvorljivi v svojilni rodilnik, le da ima ta množinsko obliko (nezaznamovano s stališča števila) → priponska obrazila *-ski -ški -čki -ji -en -an* (*kmečki gozd – gozd kmetov, igralska obleka – obleka igralcev*)

! Pomensko merilo:

- § če hočemo z uporabo takšnega Prid poudariti čigavost, je ustrezna vprašalnica *čigav*
- § če pa nam gre predvsem za posredovanje pomenskega nasprotja oz. raznovrstnosti, temelječe na različni splošni svojilnosti, ustreza vprašalnica *kateri/katere vrste*

17. Količinski pridevniki (števniki)

Števniki so predvsem količinski pridevniki treh vrst:

- ⇒ GLAVNI števniki so poimenovanja nepretrgane verige enot z enako medsebojno razdaljo (*en ena -o, dva dve dve, trije tri tri ...*). Iz glavnih števnikov so izpeljani vrstilni, ločilni, množilni. Ločijo oblike za tri spole.
- ⇒ LOČILNI NA *-O/-E* so izpeljani iz glavnih števnikov in so količinski (*petero, dvojje*). Poznajo le eno obliko za vse tri spole.
- ⇒ NEDOLOČNI števniki so tudi količinski (*dosti, preveč, mnogo*). Poznajo le eno obliko za vse tri spole.

Vsi števniki se sklanjajo; število poznajo nekoličinski števniki, vrstilni, ločilni in množilni. Števniki so v stavku prilastki (*prvi sneg, en korak*) in povedkova določila (*Janez je le eden; Ta sneg je prvi*). Količinski in vrstilni števniki ne poznajo nasprotja med določnim in nedoločnim (pač pa množilni in ločilni), se ne stopnjujejo in tudi nimajo dopolnil. Tudi števniki se lahko posamostaljšajo (*Za to delo ni treba treh, eden je dovolj ...*).

Števniki se z odnosnico ujemajo v spol, sklonu (šestsklonska ujemalnost : štirisklonska ujemalnost posebnost so izrazi za glavne števnike, ki se v govoru končujejo na 5-99 ali s čistimi stoticami ali tisočicami; pri njih imata imenovalnik in tožilnik šteti predmet v množinskem rodilniku *Na trgu se je zbralo pet (sto, tisoč) deklet*) in številu.

Ločilni števniki ima dva pomena: pomeni to, kar glavni števniki, ali pa to, kar glavni števniki in samostalnik, ki izraža vrsto, skupino, sorto, par. Količina: *Kralj je imel petero sinov*. Vrsta: *Rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje*. Ločilne števnike lahko uporabljamo, če mislimo na predmete, povezane v celoto. Raba ločilnih števnikov pa je še posebej primerna tedaj, če se z njimi znebimo splošnega štetega predmeta, kakor so npr. *stvar, reč, stran, ljudje* ipd. *Tu gre pot na dve strani -- na dvojje*

Množilni števniki ima tudi dva pomena: povedo, da je kaj dano tolikokrat, kot pove glavni števniki (*Ta kovček je imel dvojno dno*), ali pa je tolikerkih vrst (ob neštevnih imenih) (*Odpraviti moramo dvojno moralo*).

18. Osebni svojilni zaimki

Izražajo lastnino ali pripadnost glagolski osebi, tj. govorečemu, ogovorjenemu oz. neudeležnemu v besedovanju (*moj odgovor, tvoje knjige, njena vrnitev*)

- ↳ *moj -a -e* izraža svojino prve edninske osebe
- ↳ *tvoj -a -e* izraža svojino druge edninske osebe
- ↳ *njegov -a -o* izraža svojino tretje edninske osebe
- ↳ *najin -a -o, vajin -a -o, njun -a -o* izražajo lastnino dvojninskih oseb
- ↳ *naš -a -e, vaš -a -e, njihov -a -o* izražajo lastnino množinskih oseb

- ↳ *moj, najin, naš* izražajo posest govorečih
- ↳ *tvoj, vajin, vaš* izražajo posest ogovorjenih
- ↳ *njegov, njun, njihov* izražajo posest neudeležencev pogovora

Rabijo se namesto povratnega svojilnega zaimka, kadar gre za splošno posest (*Od naših športnikov smo pričakovali več*) in kjer bi bil povratni svojilni zaimek manj jasen (*Slišim te peti mojo/tvojo pesem*).

19. Vrste in temeljni razredi pridevniških zaimkov

	VRSTE	I. lastnostni	II. vrstni	III. svojilni	IV. količinski
RAZREDI					
Vprašalni		<i>kakšen</i> <i>kolikšen</i>	<i>Kateri</i> <i>koliker</i>	<i>čigav</i>	<i>koliko</i> <i>kolikero</i>
Oziralni		<i>kakršen</i> <i>kolikršen</i>	<i>Kateri (ki)</i>	<i>čigar</i> <i>(čigaver/šen)</i>	<i>kolikor</i>
Nedoločni		<i>nekak(šen)</i> <i>nekolikšen</i>	<i>neki (en)</i>	<i>nekoga</i>	<i>nekoliko (nekaj)</i>
Poljubnostni		<i>kak(šen)</i>	<i>kateri</i>	<i>čigav</i>	<i>koliko (kaj)</i>
Mnogostni		<i>marsikak(šen)</i>	<i>marsikateri</i>	<i>marsičigav</i>	<i>mnogo, precej</i>
oziralnopoljubnostni		<i>kakršen koli</i> <i>kolikršen koli</i>	<i>Kateri koli</i>	<i>čigar koli</i>	<i>kolikor koli</i>
totalni/celostni		<i>vsakršen</i>	<i>vsak, vsakteri</i>	<i>vsakogar(šen)</i>	<i>vsí, oba</i>
Nikalni		<i>nikakršen</i>	<i>noben</i>	<i>nikogar(šen/šnji)</i>	<i>nič</i>
Drugostni		<i>drugačen</i>	<i>drug</i>	<i>drugega</i>	<i>ne toliko</i>
Istostni		<i>enak</i>	<i>isti</i>	<i>istega</i>	<i>enako</i>
Kazalni		<i>tak(šen)</i> <i>tolikšen</i>	<i>ta</i> <i>tisti</i> <i>oni</i> <i>toliker</i>	<i>drugega</i> <i>istega</i> <i>tega</i> <i>tistega</i> <i>onega</i>	<i>vsí, oba</i> <i>nič</i> <i>ne toliko</i> <i>enako</i> <i>toliko</i>

20. Stalna stava pridevniških besed v imenski zvezi

Za Pridb je značilna stalna stava levo od samostalnika:

Prid. zaimek, svojilni Prid, PridV3, količinski Prid, PridV2, lastnostni Prid (kakovostni, merni), snovni Prid, PridV1 + samostalnik (*tisti njeni prvi dve tukajšnji lepi dolgi svileni večerni obleki*)

Za pridevniško besedo je značilna stava levo od samostalnika, zato so zveze tipa *človek tam* zveze samostalniške besede s prislovom, ne s pridevnikom, ker so desno od samostalnika. Tudi v primerih kot *tista slika pa je lepota*, kar je pomensko zelo blizu *lepa slika*. Lepota ni pridevniška beseda, ker ima še vedno levi prilastek. *Tista slika je res velika lepota*. Za pridevniško besedo gre v primeru kot *nje pogledi*, ker so prvotni svojilni zaimki na običajnem mestu za pridevniško besedo (levo od samostalnika). Če je samostalnik pred pridevnikom je to zaznamovano (*oče naš*). Gre za čustveno, slabšalno ali privzdignjeno zaznamovanost.

Pravi vrstni pridevniki so tik ob samostalniškem jedru, levo od te stalne besedne zveze se postavljajo kakovostni pridevniki (najprej barvni, merni, kakovostni → razvrstitev po preverljivosti). Bolj kot gremo nazaj, bolj se stopnjuje relativnost.

3. SKLOP VPRAŠANJ

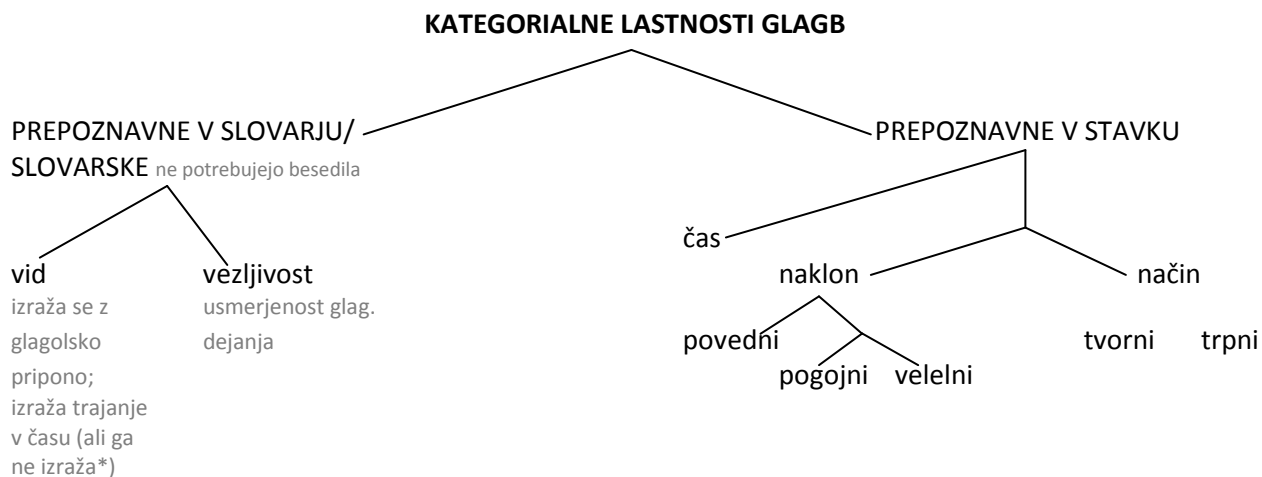
1. Glagolska beseda – definicija, obseg; kategorialne lastnosti glagolske besede (grafični prikaz)

Glagoli so besede, ki izražajo dejanje, stanje, potek, obstojanje, zaznavanje, spreminjanje in še odnos do vsega tega. Glagolski dodatek se podaja z različnimi oblikami glede na to ali:

- ⇒ Se pripisuje določeni osebi ali ne (osebne-neosebne)
- ⇒ Pripisuje dejanje osebkju ali ne (tvorne - trpne oblike)
- ⇒ Je dejanje pojmovano kot dejansko se odvijajoče ali pa kot tako, ki bi se moralo ali moglo odvijati (naklonske oblike)
- ⇒ Se dejanje odvija v trenutku govorenja ali ne (oblik in časi)
- ⇒ Je dejanje po trajanju omejeno ali neomejeno (glagolski vid)
- ⇒ Je obvestilno zadosten v zvezi osebek povedek ali pa rabi dopolnilo (glagolska prehodnost)

Glagol je prvostopenjska stavčnočlenska besedna vrsta. S tem, ko definiramo vlogo glagola v povedku, definiramo minimalno stavčno poved. Osebna glagolska oblika opravlja vlogo povedka v stavku.

[*bratomor - moriti brata - v tem primeru se ne pove nič o vidu; ni predpanskega morfema (bratmor) = tudi pri vidu gre lahko za nezaznamovanost]

2. Glagoli s prostim glagolskim morfemom – frazni in frazemski glagoli

GLAGOLI S PROSTIM MORFEMOM - FRAZNI GLAGOLI (proste besedne zveze) IN FRAZEMSKI GLAGOLI (stalne besedne zveze)

Pomensko celoto glagola ne tvori glagol sam, ampak celoto tvori skupaj z dodatnim morfemom.

GLAGOL + SE

- ⇒ *Smejati se*
 - ↳ Glagol *smejati* ne obstaja brez *se*; med besedi pa lahko vrivamo druge (*se na ves glas smeje*)
- ⇒ *Ubiti se*
 - ↳ Frazemski glagol, ima dva pomena razumevanja:
 - § Storiti samomor (ubiti se namerno, samega sebe)
 - § Umreti (v nesreči, itd...)
- ⇒ *Govoriti se (sliši se)*
 - ↳ Glagoli rekanja; možnost zakrivanja vršilca dejanja (vršilec ali ni pomemben ali noče biti razkrit)
- ⇒ *Umivati (se) - umivati (otroka)*
 - ↳ Isti pomen

frazem = stalna besedna zveza, ki ima drugačen, prenesen pomen; tvori pomensko celoto v prenesenem pomenu

Glagol + JO/GA

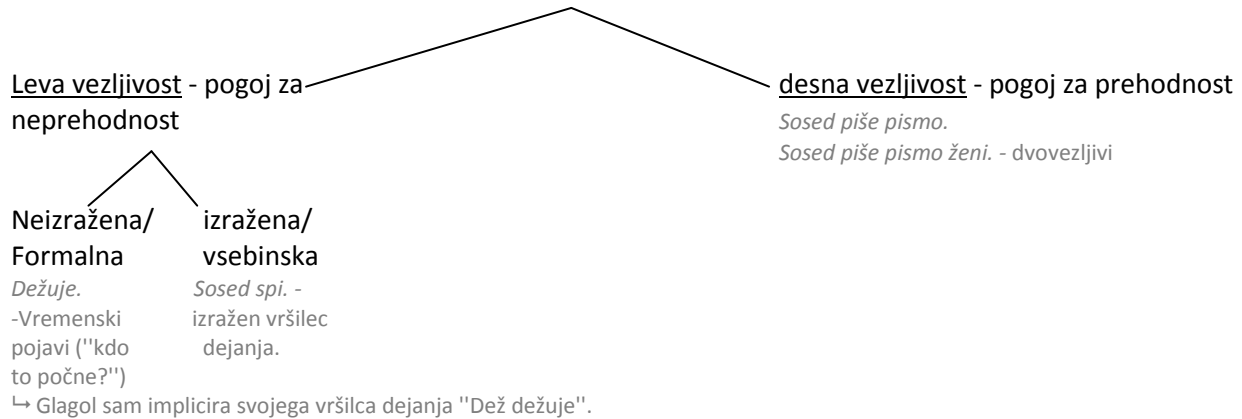
- ⇒ *brisati jo čez prag, popihati jo ...*
- ⇒ *polomiti ga* (konkreten pomen : nekaj storiti narobe)
 - ↳ niso zaimki, le njihovi homonimi
 - ↳ prosti morphem glagolom spreminja pomen

Glagol + prosti (izpredložni) morphem

- ⇒ leksikalizirani - frazemski; Tvorijo stalne in besedne zveze in so vsaj iz dveh besed. Pomen besedne zveze se spremeni: *biti (ob denar) "izgubiti, zapraviti ga"*, *dati na koga/kaj "upoštevati"*, *živeti ob (kruhu in vodi) "slabo"*, *živeti s kom "intimno"*, *sedeti v/na (šoli/sestanku) "biti, udeleževati se"*, *delati na (čem) "prizadevati si"*, *gledati po (kom) "osvajati"*,...
- ⇒ neleksikalizirani - frazni; Ne tvorijo stalne besedne zveze, pomen se jim ne spreminja. Tvorijo le aktualno besedno zvezo, ki po končanem govornem dejanju razpade. *sedeti na (mizi)*, *pisati na (papir)*,... posamezen predlog zahteva posamezen sklon

3. Glagolska vezljivost

Sposobnost glagola, da oblikuje t.i. vezljivostno polje; si ustvari nabor t.i. delovalnikov / aktantov, ki jih potrebuje glagol, da izrazi določen stavčni smisel/pomen
Vsi glagoli so vsaj enovalentni / enovezljivi - osebna glagolska oblika izraža vedno osebo = leva vezljivost
vsak glagol, ki je v stavku, je vsaj levo vezljivi.

SPREMINJANJE VEZLJIVOSTNIH LASTNOSTI GLAGOLA S SPREMINJANJEM VIDA

Predponsko obrazilo lahko vpliva na število aktantov, vpliva na spremembo vlog aktanta.
Če nedovršnemu glagolu dodamo predpono, dobimo dovršni glagol (barvati – pobarvati). S tem zmanjšamo število vezljivostnih mest (dovršni glagoli so vezljivostno manj obremenjeni).

- I** *ko pri-/dojadra - jadra do določenega kraja*
Grmovje podraste - raste pod čem
(kdo) izplava - plava iz česa
- II** *izbezati kostanj - bezati kostanj iz česa*
Načečkati ime - čečkati na papir
- III** *namazati - mazati na nekaj*

4. Glagolski vid (slovarski čas), vrste glagolskih dejanj

Vid je sposobnost glagola, da izraža neomejenost trajanja dejanja, ali pa tega ne izraža. Slovenski glagoli so enovidski: **dovršni** in **nedovršni**. Izražajo trajanje (ali tega ne izražajo) in dokončanost dejanja. Nekaj jih je dvovidskih (ali dovršni ali nedovršni): *telefonirati, frizirati,...* prevzeta glagolska pripona *-irati; sfrizirati? Skopirati?* Dvovidskost je vprašljiva ... *krstiti, roditi - pravkar krsti, pravkar rodi?*
Glagolski vid izraža t.i. slovarski čas - čas, ki ni odvisen od sobesedila.

- ⇒ DOVRŠNI glagoli zaznamujejo po trajanju omejeno dejanje; izražamo jih z glagolsko predpono (*počiti, dočakati, zaigrati ...*)

⇒ NEDOVRŠNI glagoli pa omejenost v trajanju dejanj ne izražajo; izražamo jih z glagolsko pripono (*tepsti, poskakovati ...*) Sekundarni nedovršniki (tvorjeni iz že tvorjenega glagola): *izdelati* : *izdelovati, pričakovati*

Deloma s podobnimi sredstvi kot nasprotje v vidu, tj. z različnimi glagolskimi priponami in premenami korena, pa tudi z nadomestnimi koreni ipd., glagoli izražajo vrste glagolskih dejanj.

VRSTE GLAGOLSKEGA DEJANJA ZNOTRAJ DOVRŠNIKOV IN NEDOVRŠNIKOV:

→ Začetnost dejanja	<i>zajokati, zaplavati</i>
→ Trenutnost dejanja	<i>jokati, plavati</i>
→ Končnost dejanja	<i>izjokati, preplavati</i>
→ Iztekanje dejanja	<i>sedati</i>
→ Stanje po dejanju	<i>biti zelen (>zeleneti, pozeleneti)</i>
→ Ponavljanje trenutnosti dejanja	<i>dvigovati</i>
→ Ponavljanje iztekajočega dejanja	<i>napajati</i>

5. Skladenjske kategorialne lastnosti glagola

Skladenjske kategorialne lastnosti glagola so:

- ⇒ ČAS
- ⇒ NAKLON
- ⇒ NAČIN

6. Stilne variante glagolskih končniških morfemov – upoštevanje spregatvenih vzorcev

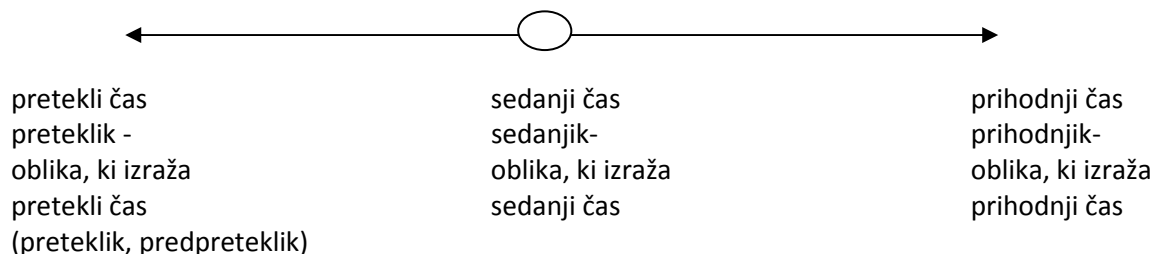
Spregatveni vzorci so štirje: navadni sedanjiški (1), posebni sedanjiški (2), velelniški (3) in pogojniški (4), vsak izmed njih ima deloma poseben ustroj končnic in njihovih oblik.

(1) navadne	(2) posebne
1. os -m -va -mo	1. os -m -va -mo
2. os -š -ta -te	2. os -š -sta -ste
3. os -∅ -ta -jo	3. os -∅ -sta -do

Končnice (1) imajo načeloma vsi sedanjiki, doma izvzeti so le glagoli druge spregatve. Končnice (2) služijo le glagolom iz 5. skupine, tj. glagolom na -m (brezpriponskim); izvzet je le *dém*.

Namesto *jeste, veste, daste, boste, greste* se v narečjih govori tudi *jete, vete, date, grete*; pri predponskih glagolih z *dá-* so skoraj bolj navadne končnice -ta - te -jo (*pridate*). Pri brezpriponskih glagolih se za 3. os. mn. poleg končnice -*dó* rabi tudi -*jo*. *Dajo, vejo* je celo bolj pogosta kot **stil**. *dado* ali *dade, jejo, grejo* oz. *vedo* je skoraj enako pogosto kot *jedo, gredo*. Prihodnjik *bom* ima **stilne** oz. narečne oblike *bota, bote, bojo*. Glagoli, ki se v 3. os. Končujejo na -*fjo*, namesto tega končaja rabijo tudi -*é*: *sedijo - sedé*, glagoli na -*êjo* pa -*ó*: *umrejo - umró*. Tudi namesto nenaglašene končaja -*ejo* uporabljajo nekateri glagoli končaj -*ó*, npr. *nesó, pekó, beró, gnetó, cvetó ...*

7. Glagolski čas (besedilni) – grafična predstavitev

S posebnimi glagolskimi oblikami določamo ta 3 razmerja ↑

SEDANJOST skladna s trenutkom govorjenja
PRETEKLOST čas pred trenutkom govorjenja
PRIHODNOST čas po trenutku govorjenja

8. Funkcija (pomen) sedanjika, jezikovna sredstva za izražanje preteklosti in prihodnosti, časovne nezaznamovanosti

S **sedanjikom** lahko izražamo:

- ⇒ Pravo sedanjost (v trenutku govorjenja); izražamo jo lahko le z nedovršnimi glagoli, dovršni pa le v 1. os. ed., ko z izrekanjem opravimo tudi dejanje samo (*Obljubim, da bom prišel*)
- ⇒ Brezčasnost *Zemlja se vrti okrog svoje osi*
- ⇒ Prihodnost *Pridem, kakor hitro bom mogel.*
- ⇒ Preteklost *Včeraj vam sedim pred hišo, ko zagledam srno.*
- ⇒ Zaželena in možna, tj. naklonska dejanja *Gremo domov, fantje!*
- ⇒ Istodobnost glede na dejanje nadrednega stavka *Janez je rekel da i m a dobro službo*
- ⇒ Zadobnost glede na dejanje nadrednega stavka *Pravili so, da najhujše šele p r i d e*
- ⇒ Neaktualnost dejanja *Pišem knjigo.*

Preteklik tvorimo tako, da opisnemu deležniku na *-l* dodamo povedni sedanjik pomožnega glagola. Izraža:

- ⇒ Stanje, dejanje itd. pred trenutkom govorjenja.
- ⇒ Stanje po izvršenem dejanju *Oče je prišel (oče je tu)*
- ⇒ Predobnost za stavki z glagoli rekanja in mišljenja *Pravil je, da je i m e l delo.*
- ⇒ Rabimo ga namesto velelnika *Da mi tega n i s i v e č s t o r i !*

Prihodnjik tvorimo tako, da opisnemu deležniku na *-l* dodamo prihodnjik *bom*. Izraža:

- ⇒ Dejanje, stanje itd. za trenutkom govorjenja
- ⇒ Zadobnost *Pravi, da b o i m e l delo*
- ⇒ Naklonska dejanja
 - ↳ Ukaz *Takoj b o š v s t a l i n o d p r l v r a t a !*
 - ↳ Grožnja *B o š ž e v i d e l !*
 - ↳ Željo, dopuščanje *Prost naj b o Slovencev dom! Pa naj b o p o tvojem.*
 - ↳ Omiljenje ugotovitve ali zapovedi *To p a n e b o r e s*
 - ↳ Negotovost, verjetnost, dopuščanje *Če ti tako praviš, b o ž e r e s.*
 - ↳ Pogoj *Če b o d e ž, o s t a n e m o d o m a.*

- ↳ Dopustnost *Naj b o še tak revež, moj otrok je.*
- ↳ Stanje *Ko b o z r a s l a, bo razumela.*

9. Glagolski način, pretvorbena razmerje med tvornikom in trpnikom

Način je pojem za razmerje med osebkom in (iz)vršilcem dejanja:

- ⇒ TVORNIK / AKTIV: osebek je tudi (iz)vršilec dejanja ali nosilec stanja *Gradove so med vojno porušili vojaki.*
- ⇒ TRPNIK / PASIV: osebek ni vršilec dejanja niti nosilec stanja ali poteka, ampak je od dejanja prizadeti *Gradovi so bili med vojno porušeni*

Kadar v stavku ni vršilca dejanja in si ga na podlagi sobesedila ali sotvarja tudi ni mogoče misliti, je glagolska oblika tvorniška: *Deževalo je, Zeblo ga je*

Trpnik se **ob ohranitvi istega časa in vida** da zmeraj spremeniti nazaj v tvornik, vsak tvornik pa se ne da pretvoriti v trpnik. Tvornik je v primerjavi s trpnikom prvoten, trpnik je le pretvorbena oblika.

Tvornik in trpnik sta v naslednjem pretvorbenem razmerju:

1. Beseda ali besedna zveza, ki je bila osebek tvornega stavka, se v trpnem opusti ali pa postane prislovno določilo vršilca glagolskega dejanja, in sicer v roditelju ter s predlogom *od*
2. Glagolska oblika na *-m* (ai na *sem + -l*) se zamenja z glagolsko obliko na *sem + -n/-t* ali pa se prvotni glagolski obliki doda *se*
3. Beseda ali besedna zveza, ki je bila predmet tvornega stavka, postane v trpnem osebek

Če pretvarjamo trpne stavke v tvorne, ravnamo obratno.

10. Naklon

Glagolski naklon je pojem za posebno razmerje govorečega do glagolskega dejanja, stanja, poteka itd. taka tipična razmerja, izražena s posebnimi glagolskimi oblikami, so tri:

- ⇒ **POVEDNI NAKLON** pove, da je dejanje realno (ali pa vprašujemo po tem, ali se uresničuje ali ne). Ima vse tri osebe. Za sedanji čas povedni naklon izražamo s povednim sedanjikom (*delam*). Vendar vsak povedno sedanjik (in sploh oblike povednega naklona) ne izraža le povednega naklona, temveč lahko tudi druga dva.
- ⇒ **VELELNI NAKLON** podaja dejanje kot zaželeno, zahtevano, zapovedano ipd., oz. nezahtevano, nezaželeno ipd. Pozna v ed. samo 2. osebo, v dv. in mn. pa tudi prvo. Za sedanji čas velelni naklon izražamo z velelnim pogojnikom (*delaj*). Velelnost izražamo še z npr. nedoločnikom (*Ne jokati!*), redkeje s preteklikom (*Da mi takih stvari nisi več govoril*) in celo z deležnikom na *-l* (*Prijel, dvignil, vrgel* 'Primi, dvigni, vrzi')
- ⇒ **POGOJNI NAKLON** podaja umišljeno dejanje glede na možnost in pogoje njegove uresničitve. Ima vse tri osebe. Za sedanji čas pogojni naklon izražamo s sedanjim pogojnikom (*delal bi*). Lahko izraža tudi velelnost (*To bi mi pa morda ti povedal*)

To, kar pogojnik in velelnik izražati z obliko samo, je mogoče tudi opisati s t.i. naklonskimi glagoli ali povedkovnikom in nedoločnikom. Takó zapoved, da naj se dela, lahko izrazimo z *Moraš delati* ali pa s *Treba je delati*. *Ne hodi* lahko pomeni 'ne želim, da greš' ali 'prepovedujem ti iti', in to lahko izrazim tudi z *Ne smeš iti*. Željo posebno pogosto izražamo z osebno glagolsko obliko in členkom *naj* (*Naj gre*). Zveza člena *naj* z osebno glagolsko obliko pa ne izraža samo zaželenih, nasvetovanih in podobnih dejanj (*Naj sem se še tako trudil, uspel nisem*). V vseh teh primerih ne gre za glagolski, ampak za skladijski naklon.

11. Neosebne glagolske oblike – besednovrstna opredelitev

Neosebne glagolske oblike glagolske osebe sploh ne izražajo (*delajoč, delati, delal, uspel, delat, delan, delanje, rekši*). Uporabljamo jih za to, da z njimi delamo - „opisujemo“ - čase in naklone (*delal bom, delal bi*), načine (*je tepel - je bil tepen*), izražamo cilj glagolskega dejanja (*grem delat*), istodobnost (*Hiteč k cilju, je komaj še dihal*) ali preddobnost (*Cesar to videvši, veli kočijažu konje pognati*) ipd. prednost neosebne glagolske oblike je prav v tem, da glagolske osebe ne izraža, ker je ali že izražena (*Nočem kričati*), ali pa je splošna (*Naročil je jesti = da bi jedel, da bi jedli itd.*). Pridevniške glagolske oblike ob samostalniški besedi lahko spremenimo v povedek, samostalniško besedo pa v osebek ali predmet kakega stavka: *otekli gležnji, posekani hrasti, skeleče rane*. Kadar so neosebne glagolske oblike uporabljene ob osebni, svoje dejanje pripisujejo njeni osebi: *plesaje sta planila v dereče valove, šel je kosit ...*

Neosebne glagolske oblike so ali čisto samosvoje (*delati, delati, delal, ubit, sedé, kupovaje, vstopivši, skrivši*) ali pa so pridevniške (*osupel, zaželen, ubit, vzdihujoč*) oz. samostalniške (*delanje, skok, bera, podražitev*). Prve so zlasti povedkovniki (*moram delati, sem delal, je bil ob tej priliki ubit*), prislovi (*delati, vzdihujoč, kupovaje, sede, vstopivši, skrivši*)

Neosebne glagolske oblike tvorimo iz:

- ▶ **SEDANJIŠKE OSNOVE** (*poje-m*)
 - ↳ deležnik na -č (*pojoč*) se vedno ujema s samostalniško besedo v spolu, sklonu in številu
 - ↳ deležje na -č,-aje (*držoč, prepevaje*) izraža glagolsko dejanje, ki se vrši hkrati z drugim dejanjem (*Nesoč kup vrečk je zapustil trgovino*)
 - ↳ deležje na -e (*molče*) se večinoma rabi kot prislov načina
 - ↳ glagolnik (*čakanje*) izraža dvoje: ali dejanje, stanje, dogajanje itd. samo ali pa to, kar pri tem nastane, kar je dejanje spremljalo, npr. okoliščine v katerih se je odvijalo (*prerojevanje, prenavljanje*)
- ▶ **NEDOLOČNIŠKE OSNOVE** (*nes-ti*)
 - ↳ Nedoločnik
 - ↳ Namenilnik:
 - Ob glagolih premikanja: *Grem nakupovat*
 - Čustvenost: *Kaj si mu šel to govorit!*
 - Z njim izražamo cilj še drugih dejanj npr. glagolov *dati* in *poslati* *Mati je dala sina študirat*
 - ↳ Deležnik stanja na -l: Rabi se kot pridevnik (*uvel obraz*)
 - ↳ Deležnik na -n,-t:
 - Trpni deležnik za izražanje trpnosti: v zloženih trpnih oblikah *Od vseh je zaničevan*; kot prilastek *spoštovana učiteljica*
 - Deležnik stanja izraža lastnost, pridobljeno z izvršitvijo dejanj; je navadna pridevniška beseda *Ana je utrujena, Na vseh straneh pripet*

12. Raba nedoločnika, razmerje med deležnikom in deležjem

Nedoločnik ima veliko rab.

Kot t.i. p r o s t i nedoločnik se rabi:

- ⇒ Namesto samostalnika *Govoriti je srebro, molčati pa zlato.* (taki nedoločniki imajo vlogo stavčnih členov, lahko so osebek, predmet, prilastek, prislovno določilo, pristavek)
- ⇒ Namesto velednika *Ne klepetati*
- ⇒ Za izražanje glagolske vsebine ne glede na čas, osebo in naklon *Bditi pozno v noč ob knjigah*
- ⇒ Namesto osebne oblike odvisnika, časovnega in namernega *To videti, drugi so vsi ostrmeli.*
- ⇒ Nekoč namesto namenilnika dovršnih glagolov *Šla je požeti še preostalo pšenico.*
- ⇒ V vprašalnih povedih *Biti ali ne biti?*
- ⇒ Za zanikanje *Jaz pa koga sramotiti!*
- ⇒ Za izražanje potrebe *Če že delati, potem pošteno*
- ⇒ Za čustvenost *Lepo mirno sem ga vprašal, on pa pokonci in vpiti, da se je slišalo v deveto vas.*

Razen prosto se rabi nedoločnih v e z a n o, tj. ob tipičnih pomenskih skupinah glagolov in izrazov. To so npr.:

- ⇒ Naklonski izrazi namere (*nameravam vam podariti*), hotenja (*hočem vam dati*), nujnosti ali potrebe (*moram vam povedati*), možnosti (*znam brati*), ukazovanja (*prepovem vam govoriti*), dopustnosti (*dovoljeno je govoriti*)
- ⇒ Izrazi za duševno stanje (*bojim se govoriti resnico*)
- ⇒ Izrazi ocene (*lepo je biti na počitnicah*)
- ⇒ Fazni glagoli (*nehaj se jokati*)
- ⇒ Izrazi za zaznavanje (*slišala sem ptičke peti*)
- ⇒ Za pomožnikom *bíti* in vršilec dejanja ali nosilec stanja večinoma v dajalniku; z njim se izraža: moranje (*Iti mi je domov*), možnost (*še zmerom je bilo slišati bobnenje*), negotovost (*Kaj storiti?*)

Deležniki so pregibne besedne vrste (*jokajoča, jokajoče, jokajoči*), deležje pa je nepregibna besedna vrsta (*jokaje*), pozna le spole. Če se deležnik razvršča pred samostalnik je vedno pridevniška beseda. Če se deležje razvršča pred glagol je prislovna beseda notranjih okoliščin.

13. Tipologija glagolov glede na sedanjiško in nedoločniško osnovo

Del glagola pre *-ti* se imenuje nedoločniška glagolska osnova (*dela-ti*); pri glagolih z nedoločnikom na *-či* je (sicer premenjena) glagolska osnova ves del pred končnim *-i* (*peč-i*). Glagolski del pred končnico *-m* je sedanjiška osnova. Korenska dela sedanjiške in nedoločniške osnove sta ali enaka (*nes -em -ti, del-am-ti*) ali pa tudi ne (*ber-em* proti *bra-ti, piš-em* proti *pis-ati*).

Glagolske vrste glede na nedoločnik in sedanjik:

Glede na slovarsko zaporedje zapisov glagolskih oblik za nedoločnik in sedanjik ločimo 6 glagolskih vrst, in sicer glede na glagolske pripone nedoločnika:

1. Vrsta nima glagolske pripone: *nesti, piti, dati* (*nes-e-m, pi-je-m, da-m*)
2. Vrsta ima glagolsko pripono *-ni*: *pogrez-ni-ti* (*pogrez-ne-m*)
3. Vrsta ima glagolsko pripono *-e*: (za *č j ž š* pa načeloma *-a-*), ti pa se v sedanjiku premenjujeta z *-i*: *sedeti -im, kričati -im*, redko z *-e-*: *umeti -em*, še redkeje s knrntvijo: *vedeti -vem*
4. Vrsta ima glagolsko pripono *-i*: *meriti -im, moriti -im*

- Vrsta ima glagolske pripone *-a-, -va-, -ja-, -áva-, -éva-, íra-, -izíra-* (edini oz. zadnji *a* te pripone pa se v sedanjiku nikoli ne premenjuje z *-i-*)
- Vrsta ima glagolsko pripono *-óva-* (za *č j š ž* pa *-éva-*): *kupovati, kupčevati (kup-uje-m, kupč-uje-m)*

V sedanjiku imajo glagoli vseh vrst glagolsko pripono, in sicer *-a-* itd., *-ie-, -e-, -je-, -uje-*, samo koreni *da-m, gre-m, je-m, s-em* in *v-em* nimajo sedanjiške glagolske pripone.

1. Sedanjiške glagolske vrste (glede na končaje sedanjiških oblik delimo glagole v pet skupin):

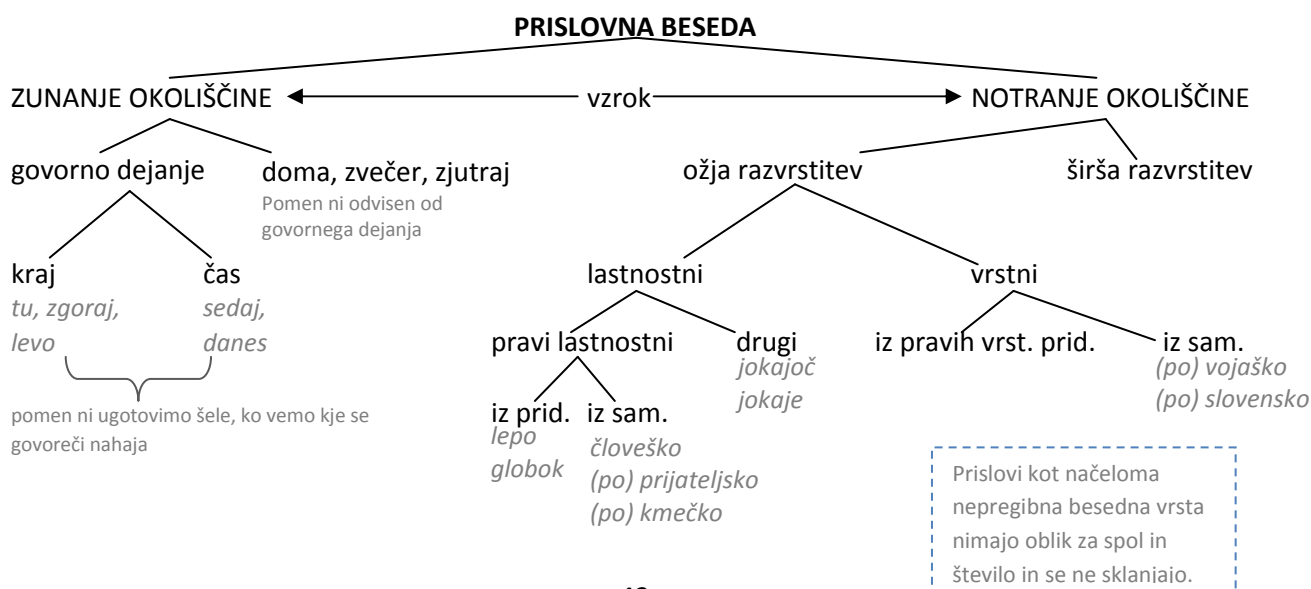
	sedanjik	velelnik	deležnik, deležje na -č	deležje na -e
1. glagoli na <i>-am</i>	<i>del-am</i>	<i>-aj</i>	<i>-ajoč</i>	<i>(-aje)</i>
2. glagoli na <i>-im</i>	<i>krož-im</i>	<i>-i</i>	<i>-eč</i>	<i>(-é)</i>
3. glagoli na <i>-jem</i>	<i>pi-jem</i>	<i>-j</i>	<i>-joč</i>	
4. glagoli na <i>-em</i>	<i>tres-em</i>	<i>-i</i>	<i>-oč</i>	<i>(hot-é)</i>
5. glagoli na <i>-m</i>	<i>je-m</i>	<i>-i</i>	<i>-doč</i>	<i>(ve-dé)</i>

Prve štiri skupine imajo glasovno glagolsko pripono (*a, i, je, e*), peta pa pripono \emptyset .

2. Nedoločniške glagolske vrste (glede na končaje nedoločniških oblik delimo glagole v štiri skupine):

	nedoločnik	namenilnik	Deležnik na -l	Deležnik na -n/-t	glagolnik	Deležnik na -ši
1. glagoli na <i>-ati</i> (in <i>-eti -im</i>)	<i>del-ati</i> <i>žel-eti</i>	<i>-at</i> <i>-et</i>	<i>-al</i> <i>-el</i>	<i>-an</i> <i>-en</i>	<i>-anje</i> <i>-enje</i>	<i>iz- -avši</i> <i>po- -evši</i>
2. glagoli na <i>-iti</i>	<i>krož-iti</i>	<i>-it</i>	<i>-il</i>	<i>-en</i>	<i>-enje</i>	<i>ob- -ivši</i>
3. glagoli na <i>V-iti</i>	<i>pi-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-l</i>	<i>-t</i>	<i>-tje</i>	<i>po- -vši</i>
4. glagoli na <i>C-iti</i>	<i>tres-ti</i>	<i>-t</i>	<i>-el</i>	<i>-en</i>	<i>-enje</i>	<i>po- -ši</i>

14. Prislovna beseda – temeljna delitev glede na vlogo v stavku

Prislovi so t.i. polnopomenske besede, tj. zaznamujejo okolnosti, kot so prostor, čas, lastnost in vzrok glagolskega dejanja, pa tudi pridevniške in prislovne ter povedkovniške lastnosti ipd. Na tej osnovi govorimo o vrstah prislova po pomenu: pravimo, da so prostorski (krajevni), časovni, lastnostni in vzročnostni - oz. prislovi prostora, časa, lastnosti (načina, količine, mere ipd.) in vzroka (dopustitve, pogoja, namere itd.).

	OKOLIŠČINSKI			SVOJSTVENOSTNI		
		PROSTORSKI		ČASOVNI	LASTNOSTNI	
	mestovni	ciljostni	poti/razmeščeni	vrste kdaj	kakovostni	merni
1. vprašalni	<i>kje</i>	<i>kam</i>	<i>kod</i>	<i>kdaj</i>	<i>kako</i>	<i>koliko</i>
2. oziralni	<i>kjer</i>	<i>kamor</i>	<i>koder</i>	<i>kadar</i>	<i>kakor</i>	<i>kolikor</i>
3. nedoločni	<i>nekje</i>	<i>nekam</i>	<i>nekod</i>	<i>nekdaj</i>	<i>nekako</i>	<i>nekoliko</i>
4. poljubnostni	<i>kje</i>	<i>kam</i>	<i>kod</i>	<i>kdaj</i>	<i>kako</i>	<i>koliko</i>
5. mnogostni	<i>marsikje</i>	<i>marsikam</i>	<i>marsikod</i>	<i>marsikdaj</i>	<i>marsikako</i>	<i>precej</i>
6. oziralnopoljubnostni	<i>kjer koli</i>	<i>kamor</i>	<i>koder koli</i>	<i>kadar koli</i>	<i>kakor koli</i>	<i>kolikor</i>
7. totalni (celostni)	<i>povsod</i>	<i>(na vse strani)</i>	<i>povsod</i>	<i>vselej</i>	<i>vsekakor</i>	<i>vse</i>
8. nikalni	<i>nikjer</i>	<i>nikamor</i>	<i>nikoder</i>	<i>nikdar</i>	<i>nikakor</i>	<i>nič</i>
9. drugostni	<i>drugje</i>	<i>drugam</i>	<i>drugod</i>	<i>drugič</i>	<i>drugače</i>	<i>(ne toliko)</i>
10. istostni	<i>(ravno tam)</i>	<i>(ravno tam)</i>	<i>(ravno tod)</i>	<i>ravno tedaj</i>	<i>takisto</i>	<i>enako</i>
11. kazalni	<i>tu tam ondi</i>	<i>sem tja</i>	<i>tod onod</i>	<i>sedaj/zdaj tedaj onda(j)</i>	<i>tako (onak)</i>	<i>toliko</i>

15. Pomenske skupine prislovne besede kot razvijajočega stavčnega člena

Prislovi se rabijo kot:

- ⇒ Prislovna določila prostora, časa, ali načina (mere), vzroka povedkovega dejanja *K a m vodi ta pot? Sem d o l g o upal in se bal.*
- ⇒ Povedkovo določilo *Besed mi je d o v o l j*
- ⇒ Imenski in prislovni prilastek *hoja p o č a s i, gozd s p o m l a d i, kapa p o s t r a n i*
- ⇒ Prislovno določilo mere ob pridevniku, prislovu, povedkovniku *z e l o hladen, z e l o težko, p o p o l n o m a lep*
- ⇒ Sprevrženost v samostalnik *vsak z a k a j ima svoj z a t o*
- ⇒ Zaimenski prislovi vrste *kje* itn., npr. *nekje - kje - nikjer - kjer - kjer koli - povsod* ipd., se rabijo po istih pravilih kot zaimenska vrsta *kdo?*, *nekdo - kdo - nihče* itd. - Na vprašanje *kje* dobimo prislove, ki povedo, na katerem mestu se kaj dogaja ali kaj. Po cilju gibanja se vprašujemo s *kam*. Po poti premikajočega se predmeta ali razmeščeni česa vprašujemo s *kod*. ...

16. Povedkovnik – definicija, obseg

Povedkovniki so predmetnopomenske besede, ki se rabijo bodisi samo kot povedkova določila pa ko se rabijo kot taka, npr. *S o p a r n o j e*, *M r a z j e*. V primerih kot *L a h k o g r e š*, *k a m o r h o č e š* ali *R a d a b i š l a d o m o v*, *i m e t i k o g a r a d* so povedkovniki ob posebnem pomožniku, pri *l a h k o*, *t e ž k o* izpuščenem. Zaznamujejo naravne pojave, stanje, razpoloženje itd. Povedkovniki so že izvorno oba opisna deležnika in nedoločnik (ob faznih in naklonskih glagolih), poleg tega pa so izpeljani ali sprevrženi iz drugih besednih vrst. Označujejo:

- ⇒ stanje narave: *B i l o j e v e t r o v n o*, *t o p l o ...*
- ⇒ stanje in razpoloženje doživljavca zunanjega in notranjega okolja: *d o b r o j e*, *d o l g o č a s n o ...*
- ⇒ vrednotenje: *l e p o j e*, *d a s i p r i š e l*, *č u d n o j e ...*

Rabi se ob glagolih nepopolnega pomena. Večinoma se ne pregiba. Obseg: opisni in trpni deležnik, nedoločnik.

17. Pomenske skupine medmetov

- ⇒ Razpoloženski (izražajo človekovo razpoloženje) *o h*, *e h*, *i h*, *u h*, *a h*
- ⇒ Posnemovalni (posnemajo naravne šume in gibe), onomatopejski *b i m b a m*, *č i v č i v*
- ⇒ Velelni (velevajo, zapovedujejo, prepovedujejo) *p š š t*, *š š*

18. Slovničnopomenski besedni vrsti – povezovalne lastnosti

Predlogi in vezniki nimajo predmetnega pomena, temveč le slovničnega. Obe besedni vrsti sta nepregibni. Spadata med nestavčnočlenske besedne vrste.

S **predlogi** izražamo podredna skladijska razmerja med besedami oz. zvezami; samostalniške besede ob njih morajo biti v določenem sklonu. **Vezniki** kažejo na razmerje med dvema deloma sporočila, ne vplivajo pa na pregibanje.

19. Priredni vezniki (tudi z vidika ločil)

Priredne vezniške zveze:

RAZMERJE:	VEZNIKI	SPREMNI DEL VEZNIŠKE ZVEZE	VEJICE
1. vezalno	<i>i n</i> , <i>t e r</i> , <i>p a</i>	je jedru dodan	β vejic ni
2. stopnjevalno	<i>n e-n e</i> , <i>n i-t i-n i-t i</i> , <i>n e s a m o-a m p a k t u d i/c e l o</i> , <i>t a k o-k a k o r t u d i</i>	jedro stopnjuje	
3. ločno	<i>a l i</i> , <i>a l i-a l i</i> , <i>a l i p a</i>	podaja obvezno ali prosto zameno jedra	
4. protivno	<i>a</i> , <i>p a</i> , <i>v e n d a r</i> , <i>t o d a</i> , <i>a m p a k</i> , <i>t e m v e č</i> , <i>m a r v e č</i> , <i>s a m o</i> , <i>l e</i>	je v nasprotju z jedrom	vejice obvezne
5. vzročno	<i>z a k a j</i> , <i>k a j t i</i> , <i>n a m r e č</i> , <i>s i c e r</i> , <i>s a j</i>	vzročno pojasnjuje jedro	
6. pojasnjevalno	<i>t o j e</i> , <i>t o s e p r a v i</i> , <i>i n s i c e r</i> , <i>i n t o</i>	jedro izrazi z drugimi besedami	
7. posledično/sklepalno	<i>z a t o</i> , <i>t o r e j</i> , <i>z a t o r e j</i> , <i>t a k o</i> , <i>p a</i>	kaže sklep ali posledico, ki izhaja iz jedra	

20. Vezava predlogov s posameznimi skloni

Predlogi se vežejo z enim ali dvema sklonoma (le predlog *za*, vsaj na zunaj, s tremi).

- ▶ IMENOVALNIK
 - ↳ kontra, à la *Jesenice kontra Ljubljana; burka à la Nestroy*
- ▶ RODILNIK
 - ↳ Brez, do, iz, od, izmed/zmed, iznad/znad, izpod/spod, izpred/spred, izza *biti brez matere, iti do hiše, vzeti iz peči*
 - ↳ z/s, za *zlesti z drevesa, živeti za cesarja*
 - ↳ blizu, dno, izven, kljub, krog, mimo, namesto, nasproti, niz, okoli, okrog, onkraj, onstran, prek(o), razen, sred(i), vpricho, vštric, vzdolž, zarad, zraven, zunaj *blizu hiše, preko potoka, vpricho matere, vštric vasi ...*
- ▶ DAJALNIK
 - ↳ k/h *iti k ljudem, roke k sebi*
 - ↳ kljub, nasproti, proti, vkljub, vizavi *nasproti gospodarju, proti sovražniku*
- ▶ TOŽILNIK
 - ↳ Čez, raz, skozi/skoz, zoper *skočiti čez jarek, raz streho pasti*
 - ↳ Na, ob, v - po *iti na njivo, hoja po kruh, vera v usodo*
 - ↳ Med, nad, pod, pred, za *skriti med knjige, pribit na vrata, pogled pod noge*
- ▶ MESTNIK
 - ↳ Pri *pri sosedu*
 - ↳ Na, ob/o, v, po *na mizi je, ob zidu stati, po zidu se vzpenjati, mir v očeh*
- ▶ ORODNIK
 - ↳ z/s *oditi z očetom, boj z zmajem*
 - ↳ med, nad, pod, pred, za *zgubiti se med drevjem, stati nad prepadam, hiša med drevesi*